

Písmo Kramářů

stých tisícem

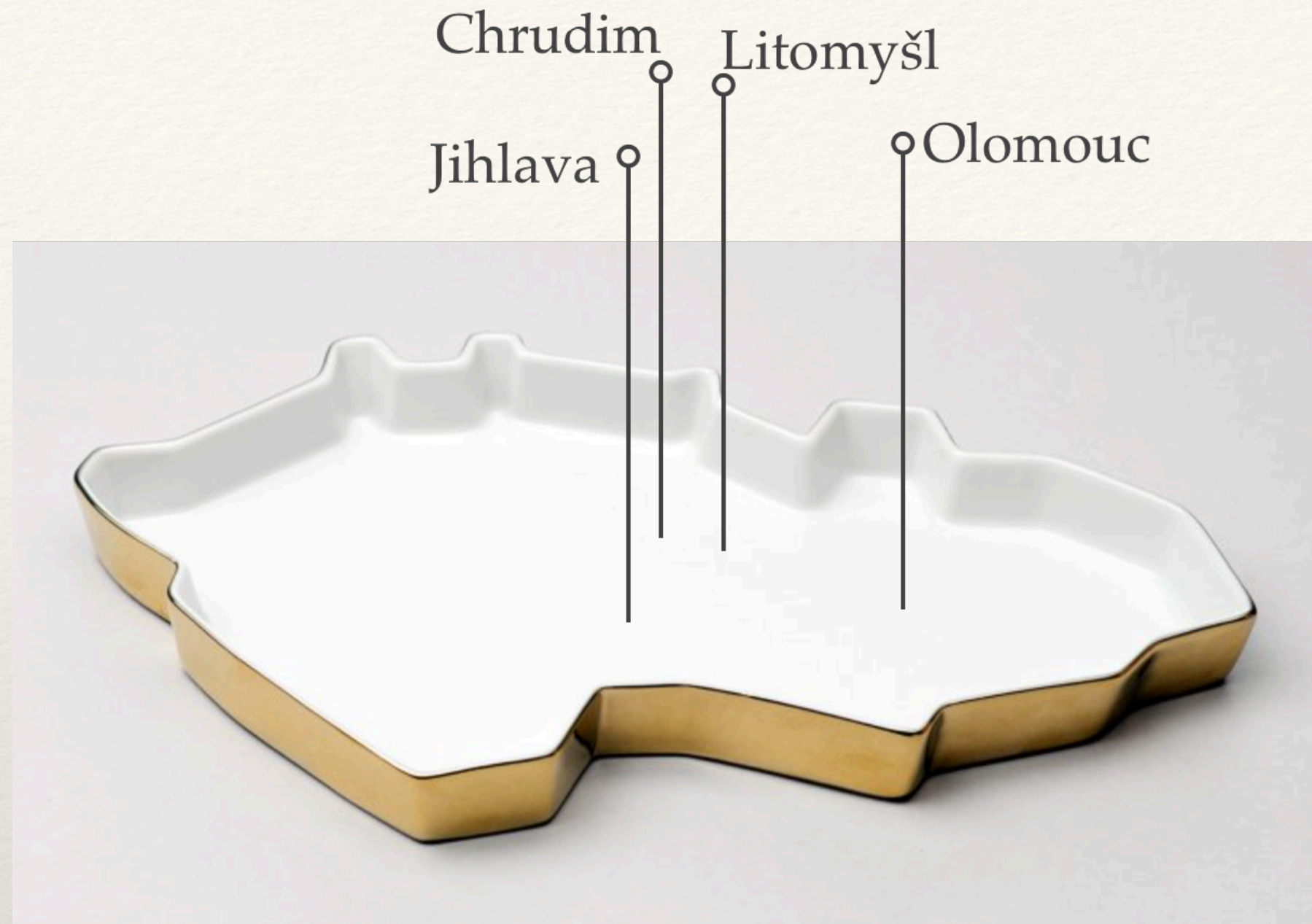
od XVII. do XIX. věku vidané
a zde poprvé na světlo přinesené dne
dvanáctého měsíce října roku tohoto.

J W dnešním příspěvku / vás provedu etc.

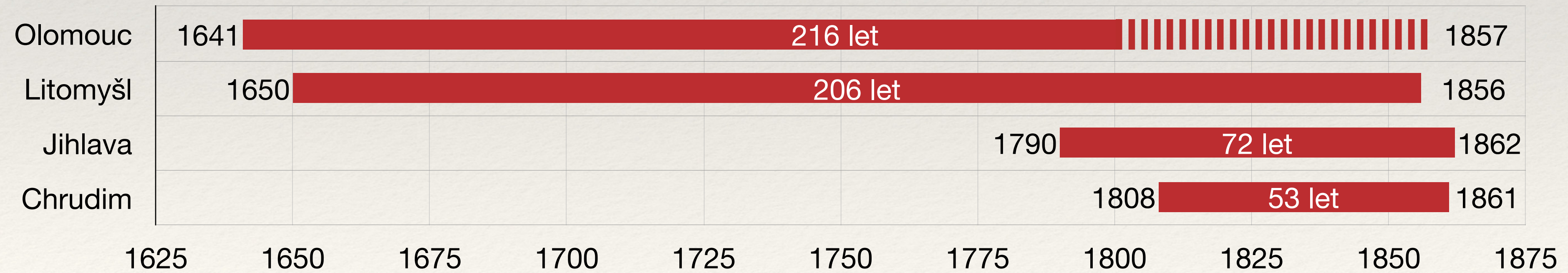
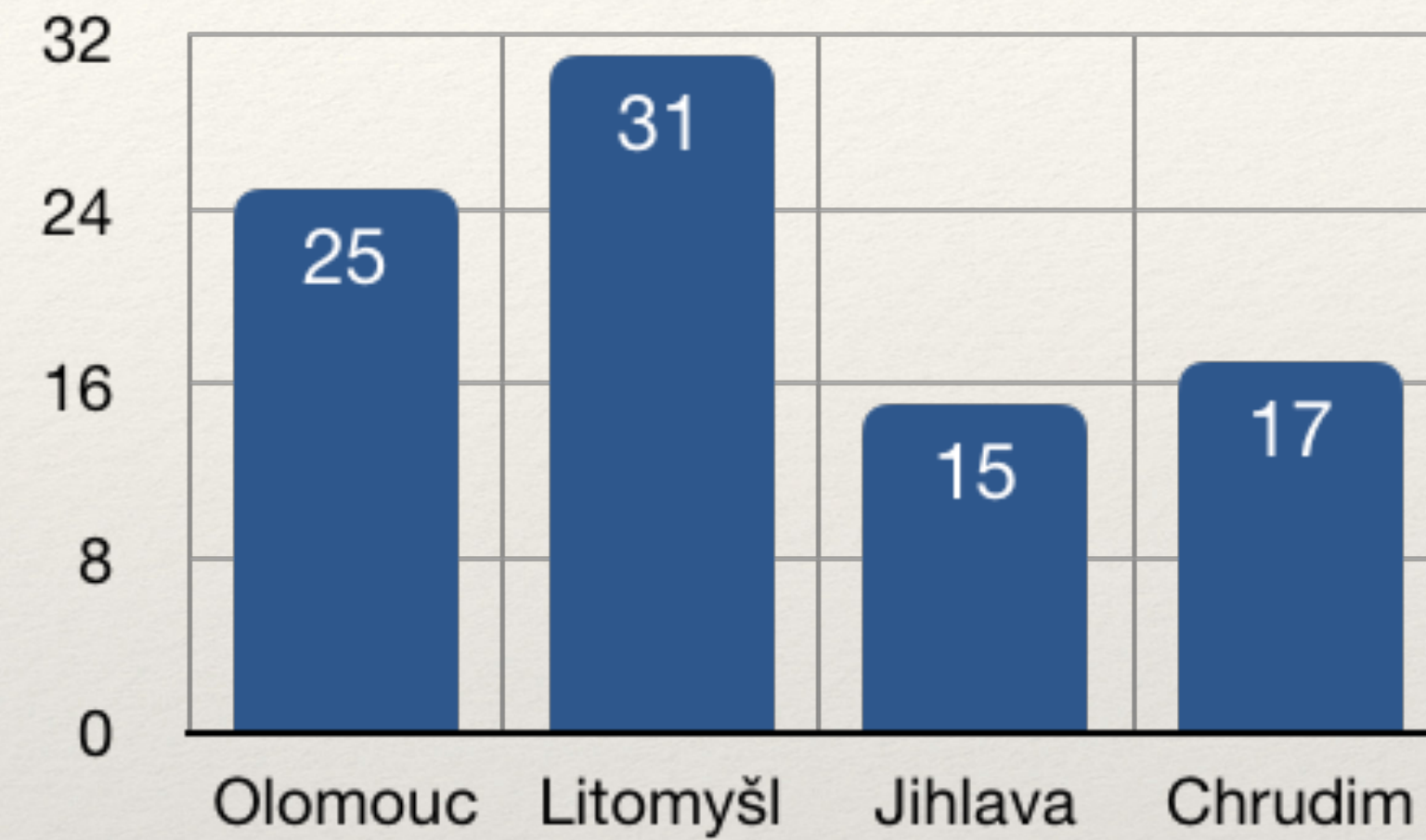

V Pavla Kofka a Martina Brzeziny w
Kozogedech Létu 2022.

vzorek.

$\Sigma = 88$ tisků

zdroj: inzece na Aukru

zdroj: Národní knihovna

1/ typografie.

písmové typy v historii č. knihtisku.

- ❖ (novo)gotické písmo
 - ❖ textura
 - ❖ švabach, fraktura
- ❖ humanistické písmo
 - ❖ antikva

	textura	švabach	fraktura	antikva
<A>	A	A	A	A
<M>	M	M	M	M
<P>	P	P	P	P
<S>	S	S	S	S
<T>	T	T	T	T
<a>	a	a	a	a
<g>	g	g	g	g
<m>	m	m	m	m
<o>	o	o	o	o
<s>	s	s	s	s
<w>	w	w	w	w
<y>	y	y	y	y
<z>	z	z	z	z

písmové typy v historii č. knihtisku.

❖ během 19. století: (novo)gotické písmo → humanistické písmo

Nowina gista a Prawdivá /
Kteráž se stala Léta 1682. Den Swas
teho Antonjna Měsíce 17° Dne Ledna / a
to w Králowstwí Polském, w Městečku
Wzápori / na Pomezí Tatarským / kte-
rať tam dvě Sestry byly / gedna chu-
dobná a osyřelá / a druhá bohatá magi-
ce gednoho Mlynáře: gať chudobná k
ni přišla s šesti Dětmi swými na
obživeni / ona gich obživiti nechťela /
dwoy Děti a tu wlastnj Sestru swau
přežalostně zamordowala / a gať se s ni
dále stalo / gednkaždý Křestian přežp-
wagie tu Nowinu / lépe z ni wyrozu-
mėti mocy bude.

Wytisřena neyprwé w Krakowé w
Polské Řeči / a nyni sem přinesřena a wytisřena /
řetħa 1681

Litomyšl 1681

Zpívá se Obecni Notar.
Křestianský cłowěče milh / poža-
staw se w tuto chwili / a poslyš
Nowiny smutně / wšsemu Swě-
tu přežalostně. ¶ Kteráž se gest Letos
stala / w prawdě, w skutku wykonala / a
to Léta Tisychho / šest Set Osmdesat
druheho. ¶ A to we Kragině w Pol-
stí / Wzápori Městečku gesti / to při Po-
mezí Tatarským / o čemž znamo Lidem
mnohým. ¶ Pán Bezisř Křystus tať
prawi / by se Lidé milowali / Bratři, Se-
stry pať obzwláštne / by bydleli w Wšre,
w Láse. ¶ Nyni se pať gináč dēge / gedn
druhému neprege / Bratr / Bratru /
Cestra Cestře / obměčij se lidske Erdce.
¶ A poslechni te Nowiny / kterak gsau
dwoe Sestry byly / po Staňkowi w tom
Městečku / dobřem poctiwém Čausedu.
¶ Gedna sy Mlynáře wžala / do Bo-
hatstwí se dostala / druhá w Chudobě
bydlela / poctiwě Dítty žiwila. ¶ Bůh
gi ráčil nawštwiti / Manžela gi z
Swěta wžti / ona smutná osyřela /
s Dítka-

Pravá a pravdivá píseň o hrozné
čtyrnásobné loupežné vraždě
vykonané a jedné nedokonané, kterou
spáchali bratři Divecký na rodině Šimona
Lövyho ve Velké Skalici u Smřic dne
3. ledna, jenž byla ličena před porotou
v Hradci Královém s dnech od 7. až do
11. března roku 1895.

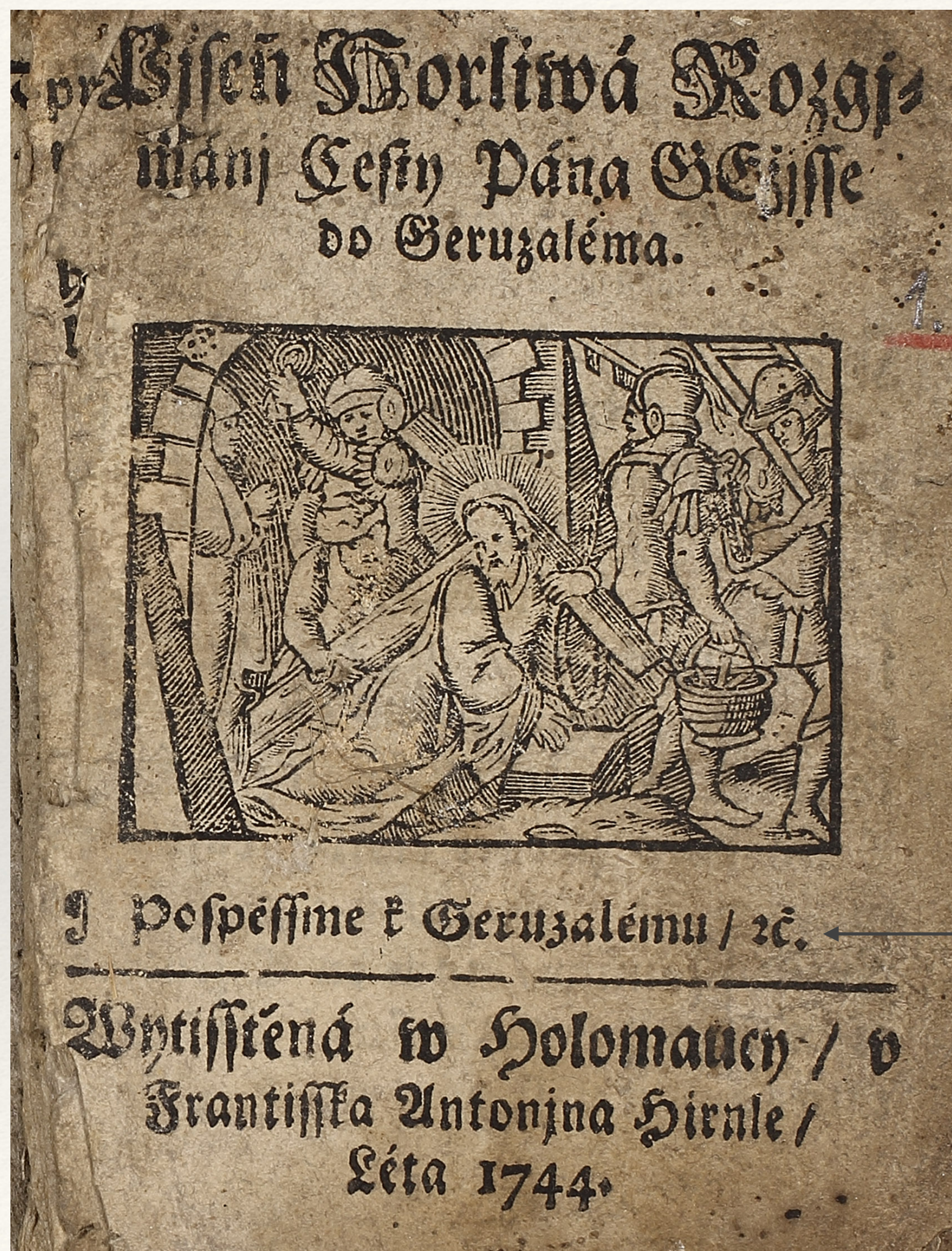

Jihlava ca 1895

1.
Přistupte sem blíž maličko křestané roztomilý
a poslyšte, co se stalo, to v Českém položení
blíž města Králova Hradce; ve vsi Velké Skalici
bydlel kupec velmi možný, tři dcerušky mající.
2.
Strašné činy nynejší doby ve světě se konají,
tu bratr bratra zmurduje, hruza jest, poslouchati,
jak tito dva bezbožníci vraždy se dopustili, ach,
Ježiš, Maria, Josef, slyšte křestané milí.
3.
Roku tisíc osmistého devadesátého pátého
a to právě třetího ledna, to roku běžícího velká
prášenice byla, přitom velké povětrí, ta byla vý-
hodnou chwily, jenž si vrahové přáli.
4.
Osmá hodina odbila, když vrahové povstali,
každý do svého přibytku k vraždě se připravili,
jeden sekerou sebou vzal, druhý nožma opatřen
v nočním šeru pospíchali, by zločin vykonali.

oddíly tisku.

TITULNÍ STRANA

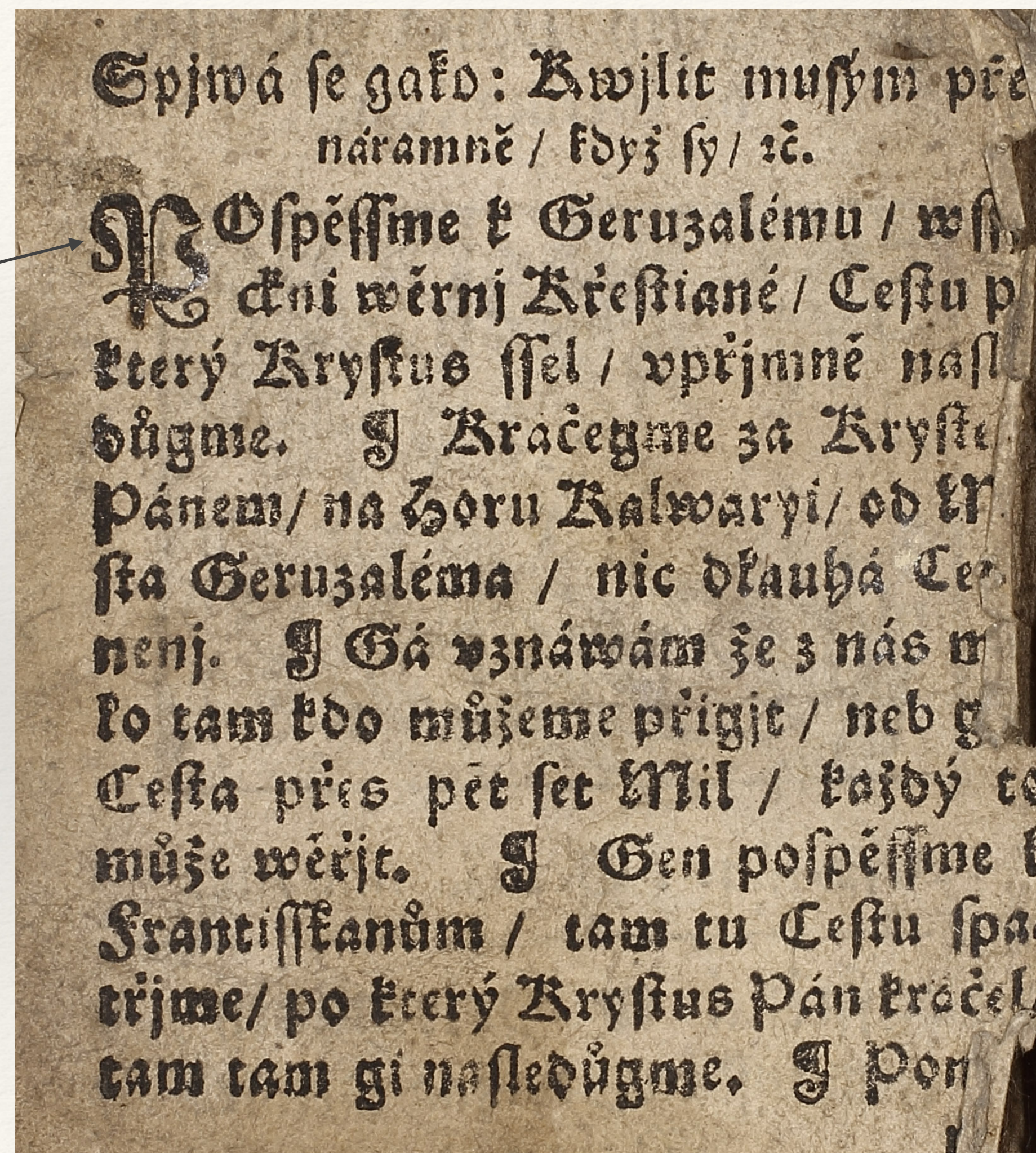
titul

(iniciála)

incipit

impressum

ZBYTEK TISKU

nápěvový odkaz

TEXTOVÉ
PÍSMO

VYZNAČOVACÍ
PÍSMO
(PARATEXT)

nejednotná praxe.

❖ 3 písně v 1 tisku

F₁ Pláč Krysta Pána
S₁ na Kříži.

F₃ Zpívá se známou Notou.

Wdte sem Hřissnicy / wy
spurnj Zlostnicy / pozor
dejte / gať gste mne strápili / gal
gste mne zbarwili / se diwegte.
Co gsem wám učinil / co
gsem wám prowinil / ga ne-
winný / že gste mne zmučili / nad
mneu zranili / bez wssy winny.
Pro Milost nesmjernau / Lá-
sta Krew newinnau / wycedi-
la / ó Lidsta newoděčnost / co
gste to moge Ctnost / zaslauži-

F₂ Hřissnā odpowida.

S₂ Gato : F₄ Kdnyž pak přigde můg Pán
F₄ GEjss / rč.

Wž tehdy ga newinného /
přčina gsem Trápenj / ga
tehdy gsem winna twého / ge-
dina / Dmučenj : Ach běda !
budiž mé Zlosti / běda mé roz-
pustilosti ! ach Hřichu můg /
hřichu můg ! hle gaťž gest sku-
tek twüg. I Ga kteryž gsem
Dcedlnjtem / twým / GEjssy
byti měl / učiněn gsem Wra-
zedlnjtem / nad tebau se zapo-
mněl : ga gsem té z Liebe wy-

S₁ Pozdrawenj Pána GEjisse
S₃ wřizomaného.

S₂ Gato F₄ Zdráw bud mé Potěssenj / rč.
Zdráw bud mé Potěssenj / ó Gejssy !
W Milosti roznjceny / ó Gejssy !
w Auzkostech spomoženj / ó Gejssy !
zdráw bud můg Gejssy ! I Na tět ča-
sto wzpomjnam / Spasyteli / twé sy
Rány rozgjmám / zkrwawělý / ge srde-
čně obgjmám / zLásky celý / tak mi Srd-
ce weli. I Nad tebe nic sladssýho / ó
GEjssy / nic nenj milegssýho / zbožné
Dussy / nic nemůž být lepssýho / w nau-
zy nassý / nad tě ó Gejssy ! I K tobě
se přiwjngi / ó Gejssy ! ku Kříži přiz-
bljngi / Choti Dussy / tě ljubat wylugi /
ó GEjssy / zewssch neymilegssý. I
Láska mne k tomu nutj / ó GEjssy !
nemám odpočinutj / při mé Dussy / až

text = šwabach větší velikosti

text = šwabach menší velikosti

analýza vzorku.

výsledky.

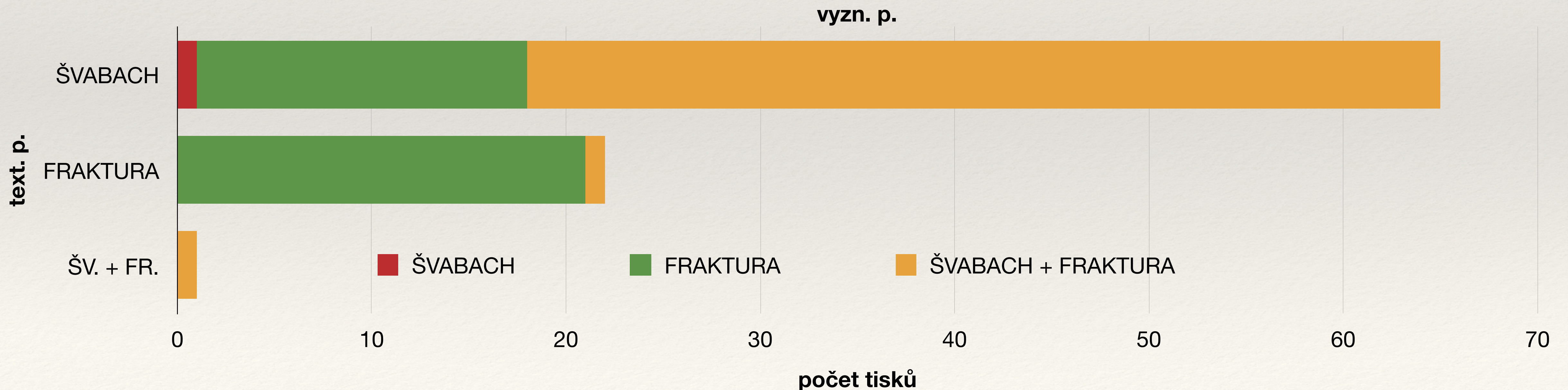
❖ analýza 88 tisků (= 100 %) kramářských písní:

TEXT. P.	%	vzn. p.	%	
ŠVABACH	75 %	švabach	57 %	dominantní písmo
FRAKTURA	26 %	fraktura	99 %	
		textura	3 %	akcidenční písmo
		<i>Gotisch</i>	3 %	
		antikva	5 %	

výsledky.

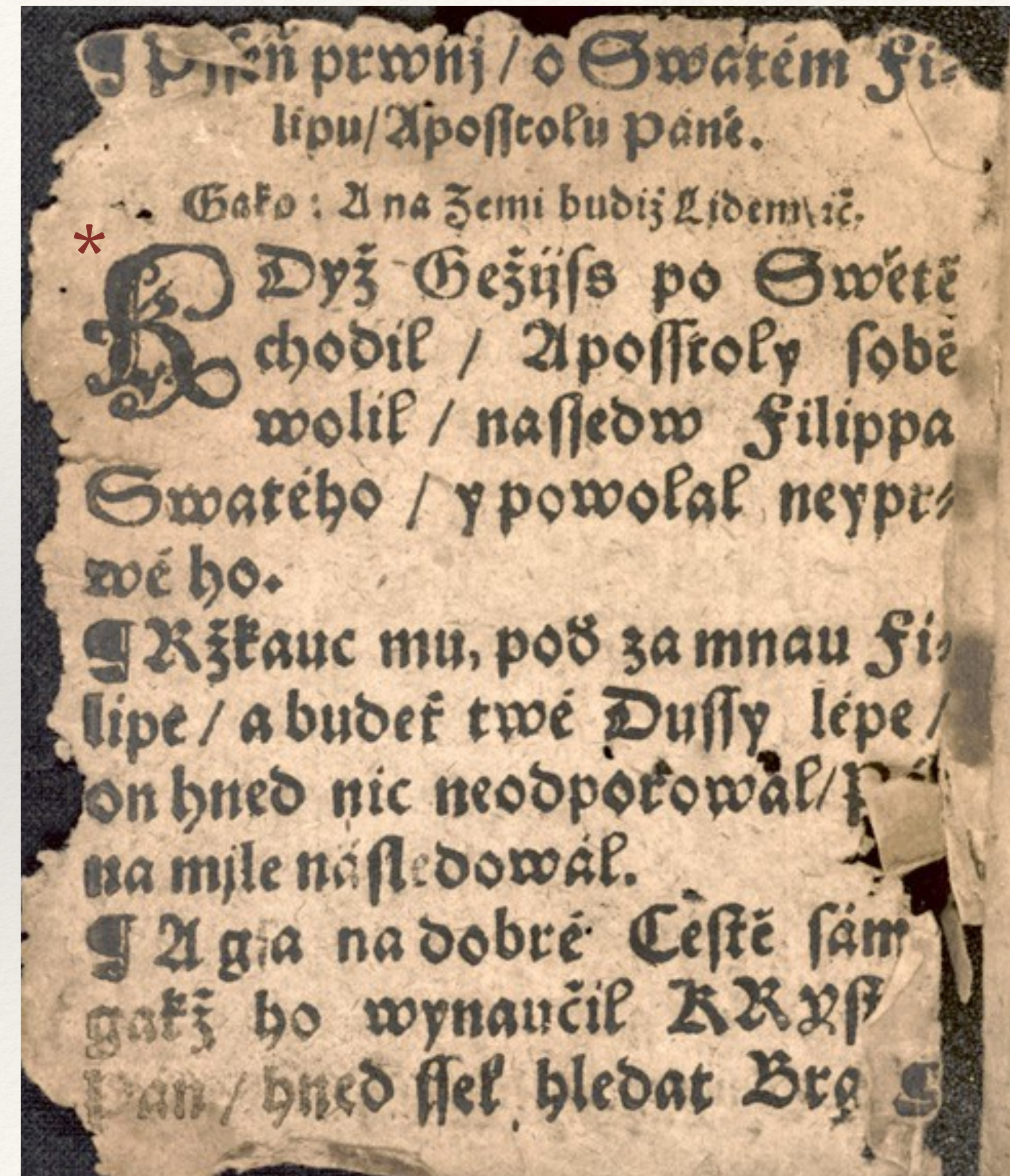
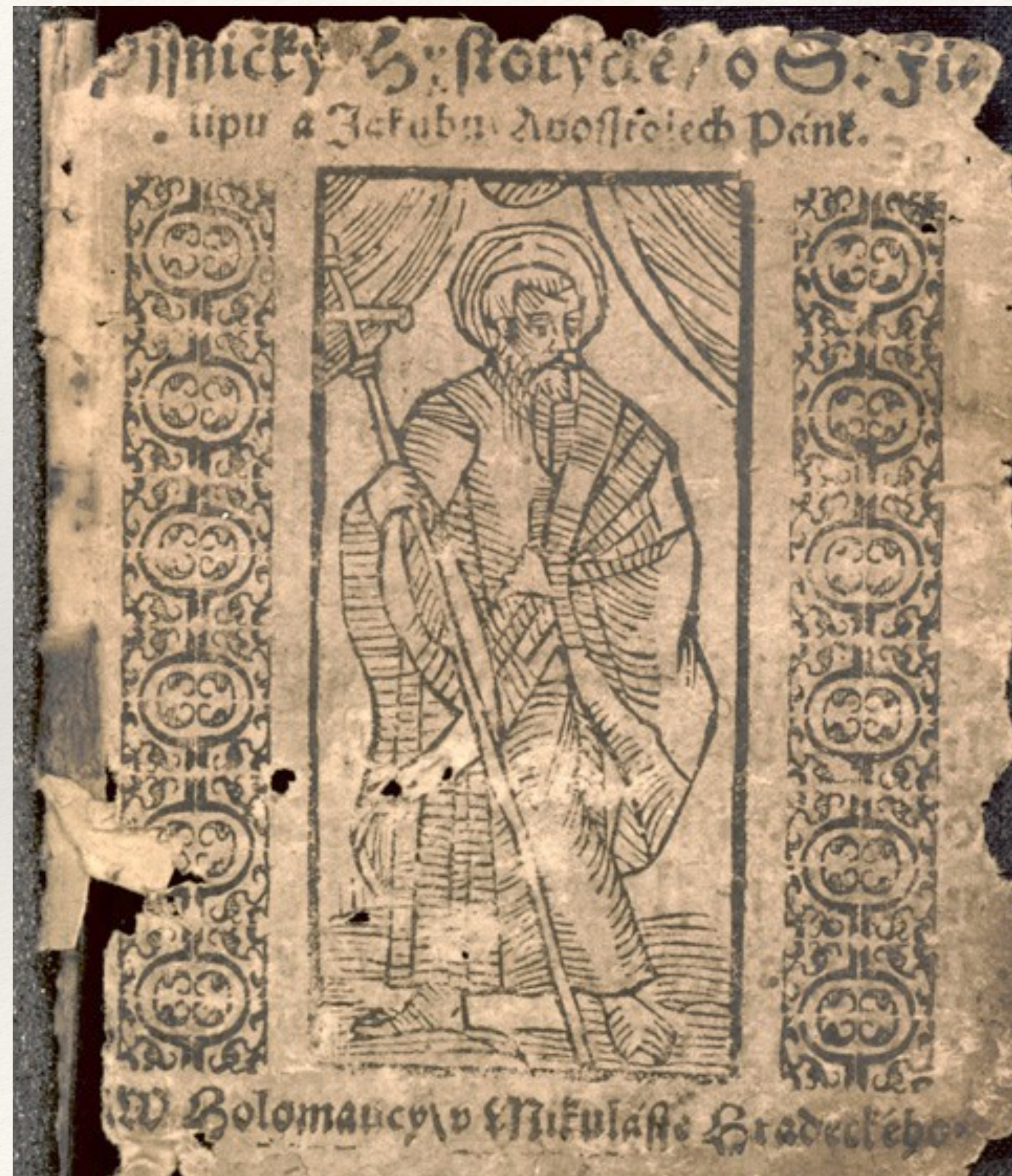
❖ 6 doložených kombinací text. p. a vyzn. písma

	TEXT. P.	vyzn. p.		text. p.	vyzn. p.
(1)	ŠVABACH	švabach	(4)	ŠVABACH	fraktura
(2)	ŠVABACH	švabach + fraktura	(5)	ŠVABACH	švabach + fraktura
(3)	ŠVABACH	fraktura	(6)	ŠVABACH + FRAKTURA	švabach + fraktura

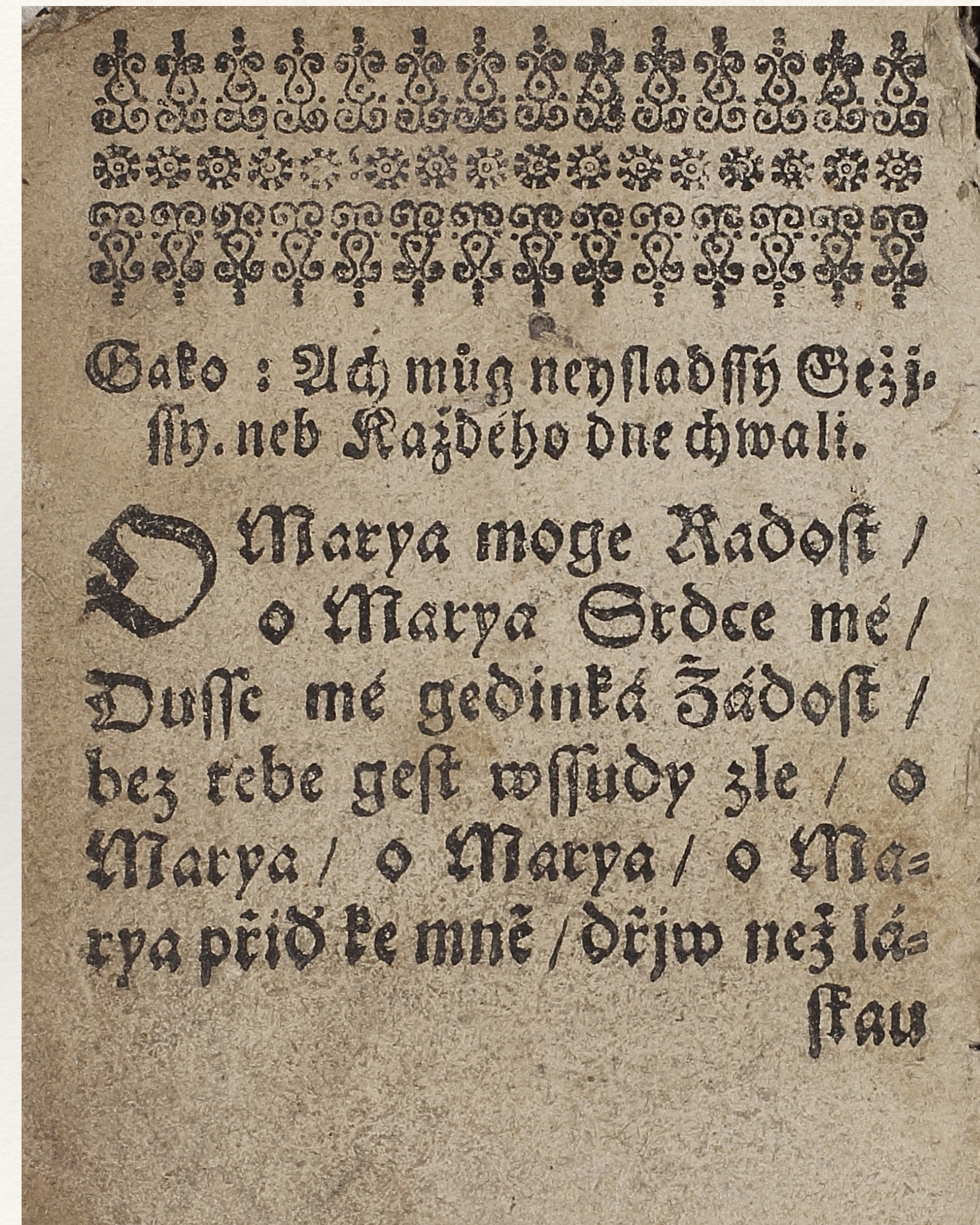
realizace tisku.

- ❖ (1) ŠVABACH – švabach* (Σ 1 tisk, 1641)

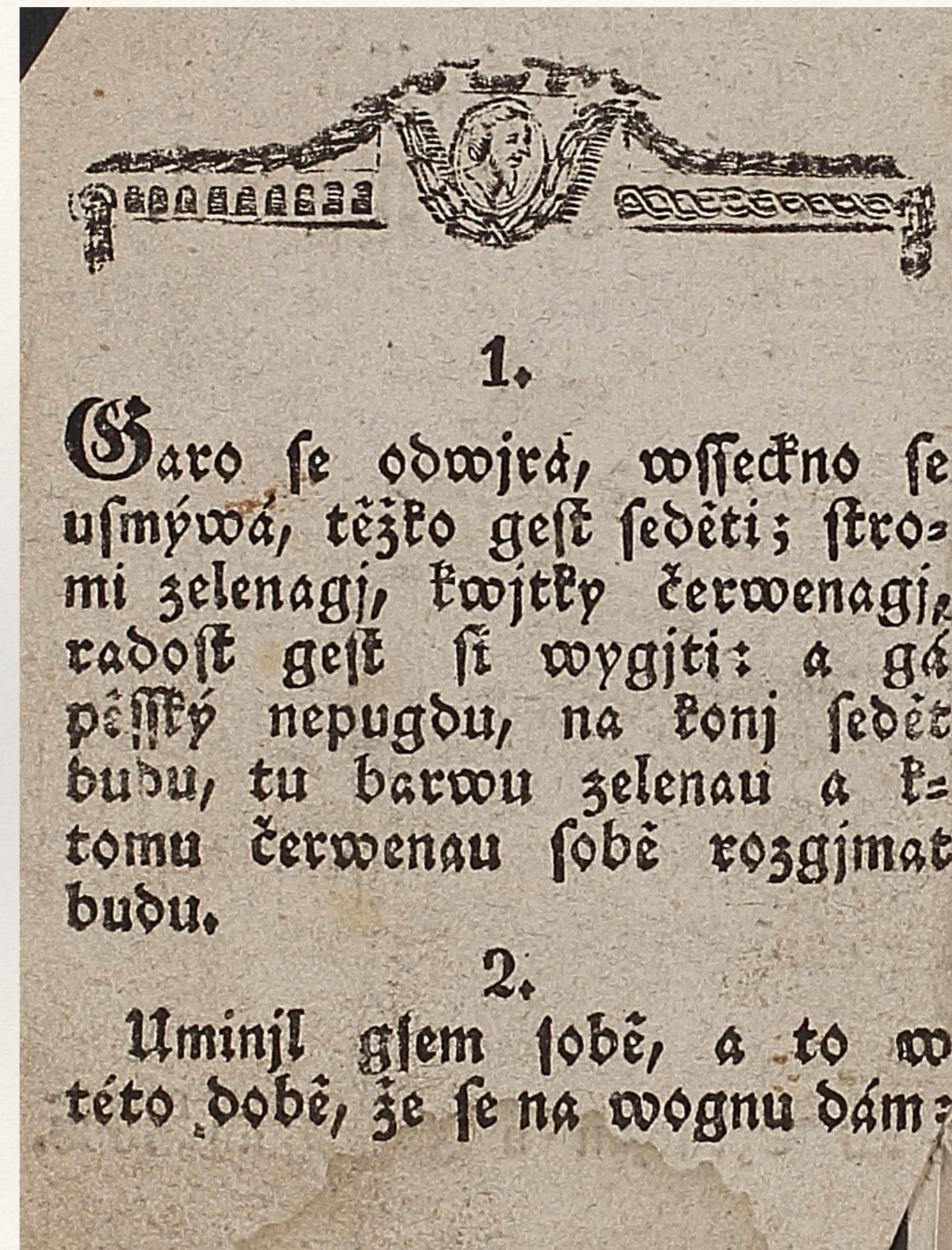
realizace tisku.

- ❖ (2) ŠVABACH – švabach + fraktura (Σ 47 tisků, M 1751)

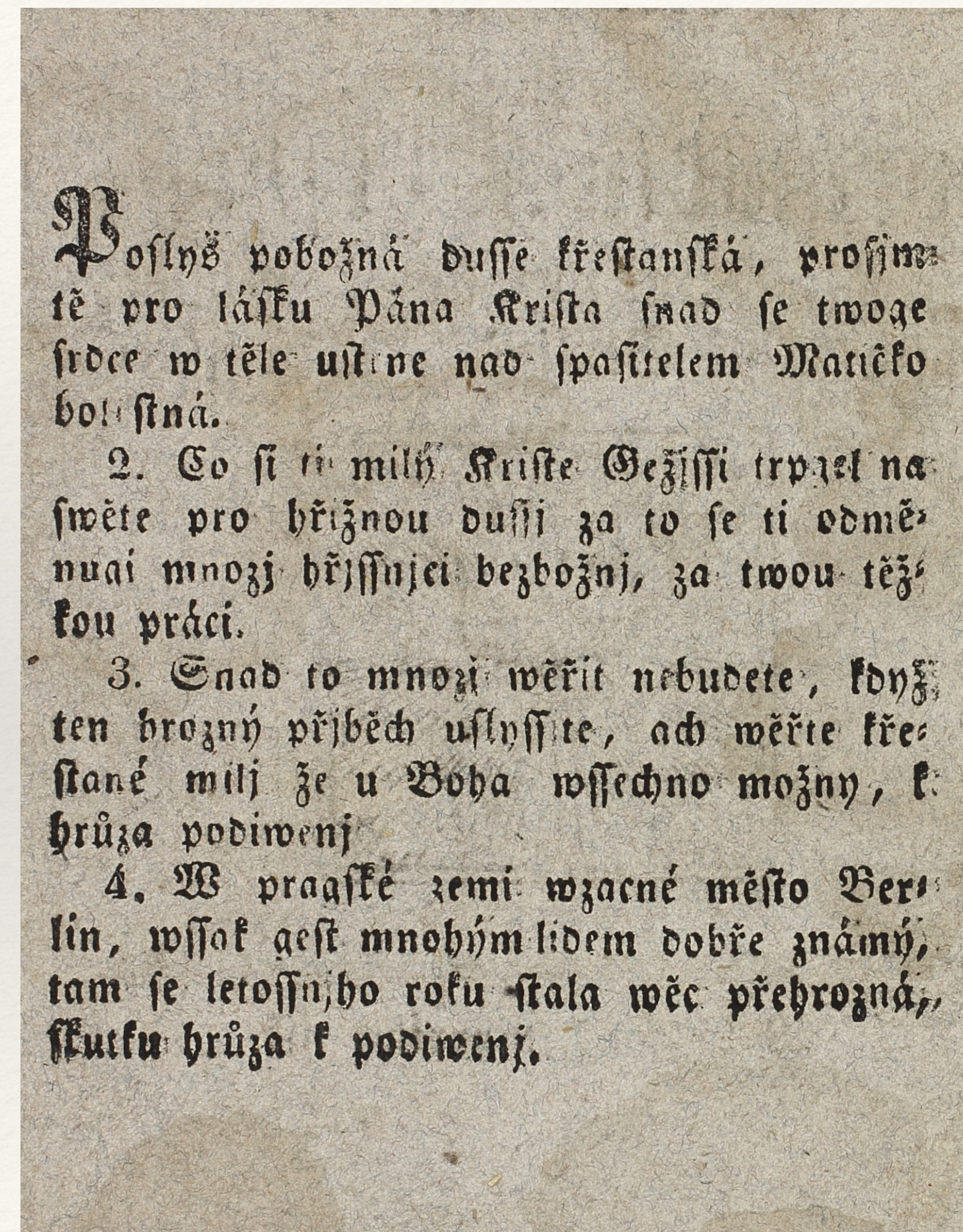
realizace tisku.

- ❖ (3) ŠVABACH – fraktura (Σ 17 tisků, M 1814)

realizace tisku.

- ❖ (4) FRAKTURA – fraktura (Σ 21 tisků, M 1852)

realizace tisku.

- ❖ (5) FRAKTURA – švabach + fraktura (Σ 1 tisk, 1681)

Nowina gista a Prawdowa /
Kteráz se stala Léta 1682. Den Swas
teho Antonjna Měsíce 17° Dne Ledna / a
to w Králowstwí Polském, w Městečku
Wzápori / na Pomezí Tatarškým / kte-
rať tam dvě Sestry byly / gedna chu-
dobná a osyřelá / a druhá bohatá magi-
ce gednoho Mlynáře: gať chudobná k
ni přišla s šestí Dětmi swými na
obživěni / ona gich obživiti nechtěla /
dwoy Děti a tu wlastnj Sestru swau
přežalostně zamordowala / a gať se s ni
dále stalo / gednkaždý Křestian přežpje
wagje tu Nowinu / lépe z ni wyrozu-
mėti mocy bude.

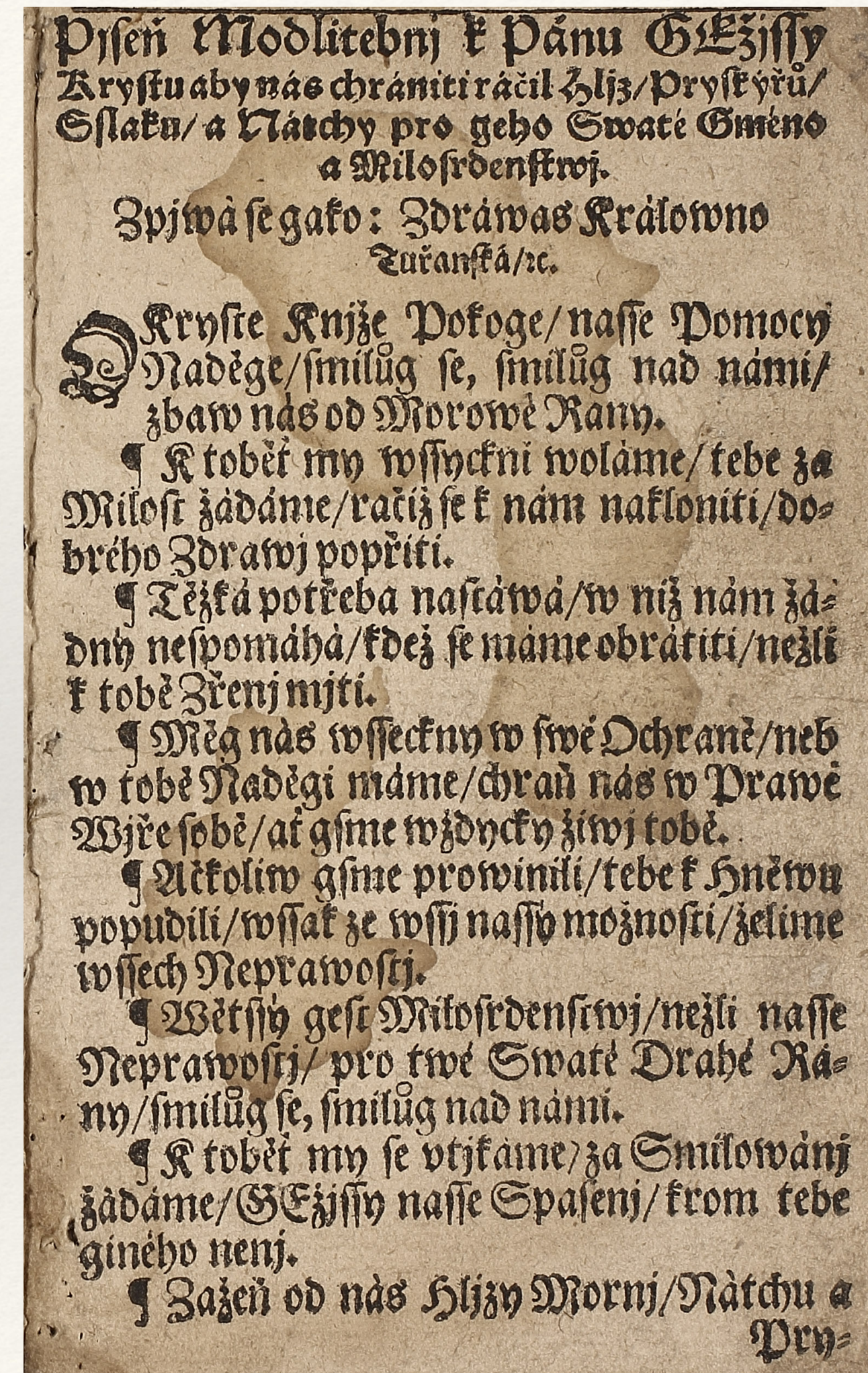
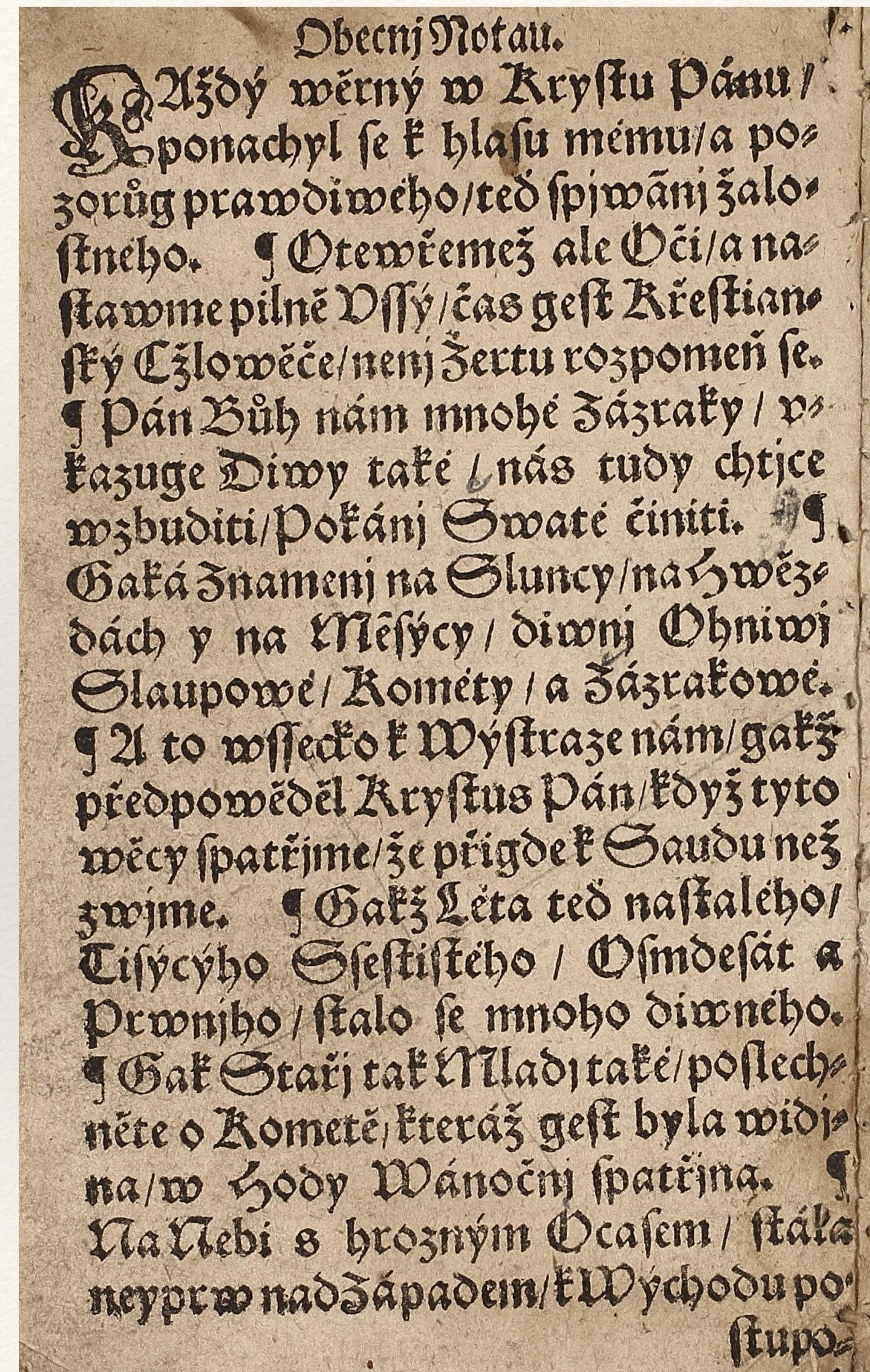

Wytisřena neyprwé w Krakowé w
Polské Křeci / a nyni sem přinesena a wytisřena /
Létha 1681

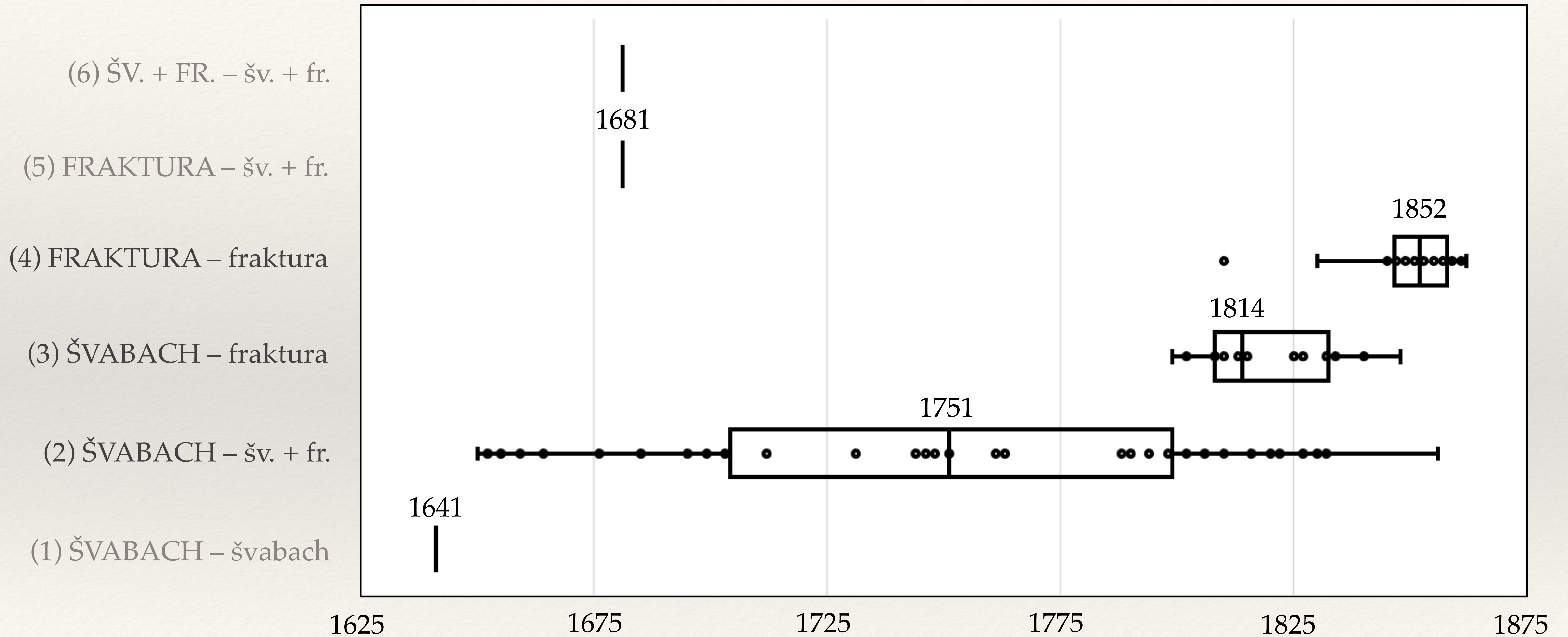
Zpíwá se Obecni Notar:
Křestianský člowěce milh / pozas-
staw se w tuto chwili / a poslyš
Nowiny smutné / wssemu Swě-
tu přežalostně. ¶ Kteráz se gest Léto
stala / w prawdě, w skutku wnfonala / a
to Léta Tishného / šest Set Dsmdesat
druheho. ¶ A to we Kragině w Pol-
stij / Wzápori Městečku gesti / to při Po-
mezí Tatarškým / o čemž znamo Lidem
mnohým. ¶ Pán Jezis Křistus tak
prawj / by se Lidé milowali / Bratři, Se-
stry pať obzwláštne / by bydleli w Wjře,
w Láse. ¶ Nyni se pať gináč děge / gedn
druhému neprege / Bratr / Bratru /
Cestra Cestre / obměkčj se lidske Erdce.
¶ A poslechni té Nowiny / kteraf gsau
dwe Sestry byly / po Staňkowi w tom
Městečku / dobřem poctiwém Čausedu.
¶ Gedna sy Mlynáře wžala / do Bo-
hatstwí se dostala / druhá w Chudobě
bydlela / poctiwě Dítky žiwila. ¶ Bůh
gi ráčil nawstřiwiti / Manžela gi k
Swěta wžiti / ona smutná osyřela /
s Dítka-

realizace tisku.

❖ (6) ŠVABACH + FRAKTURA – švabach + fraktura (Σ 1 tisk, 1681)

časová osa.

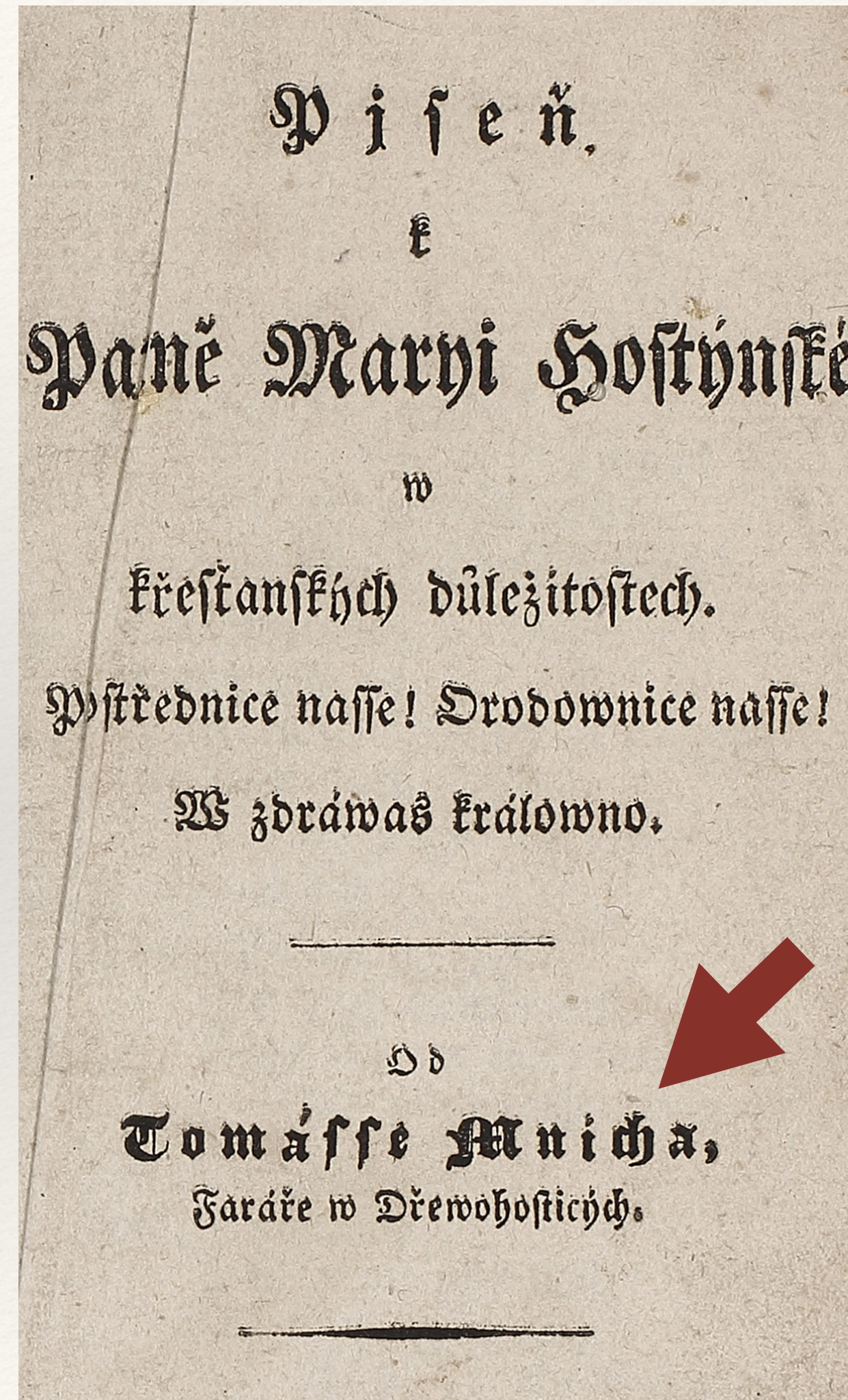

gotická akcidenční písmo.

❖ textura, *Gotisch* (?), rotunda (?) (Σ 6 tisků)

Litomyšl 1650

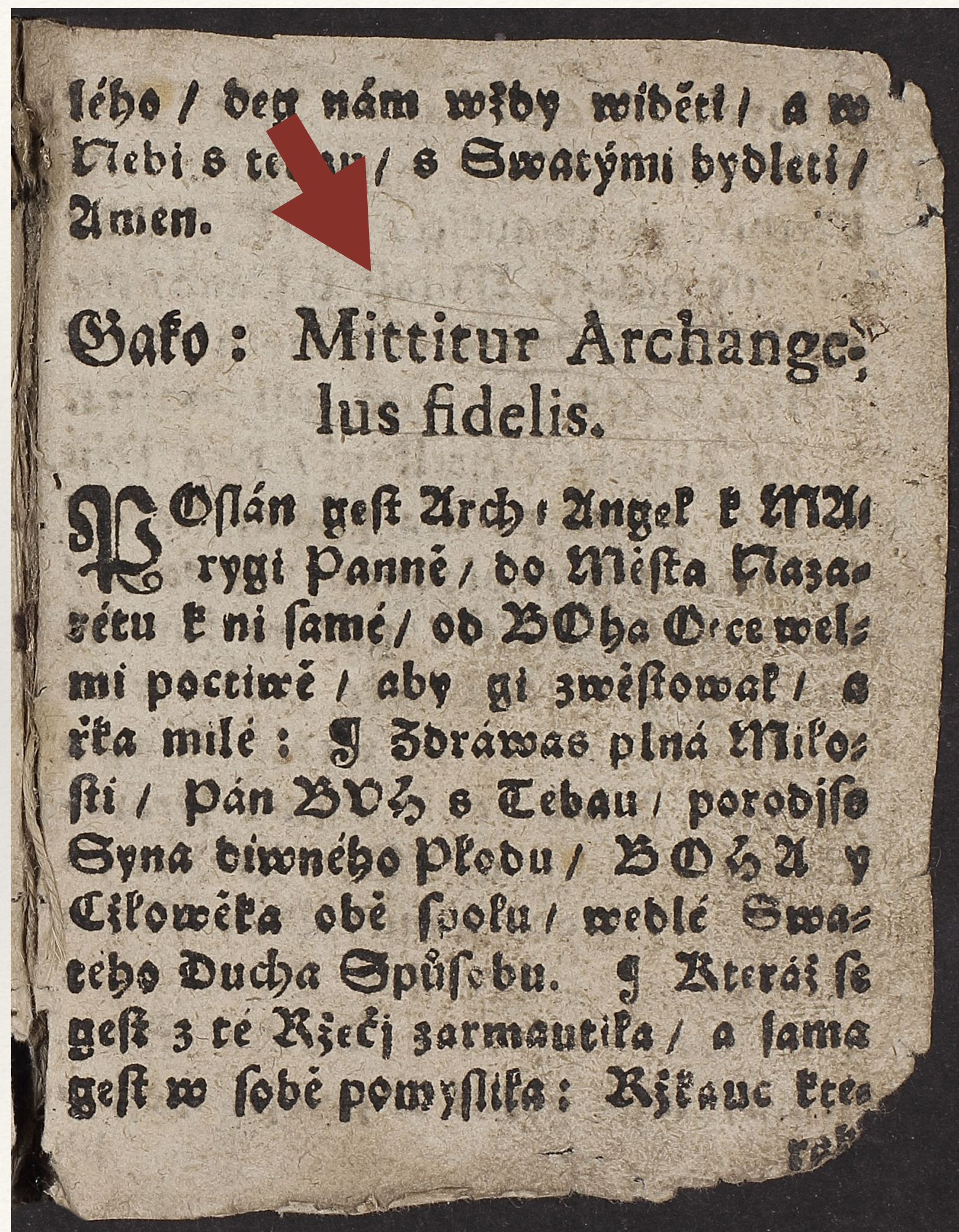
Olomouc 1832

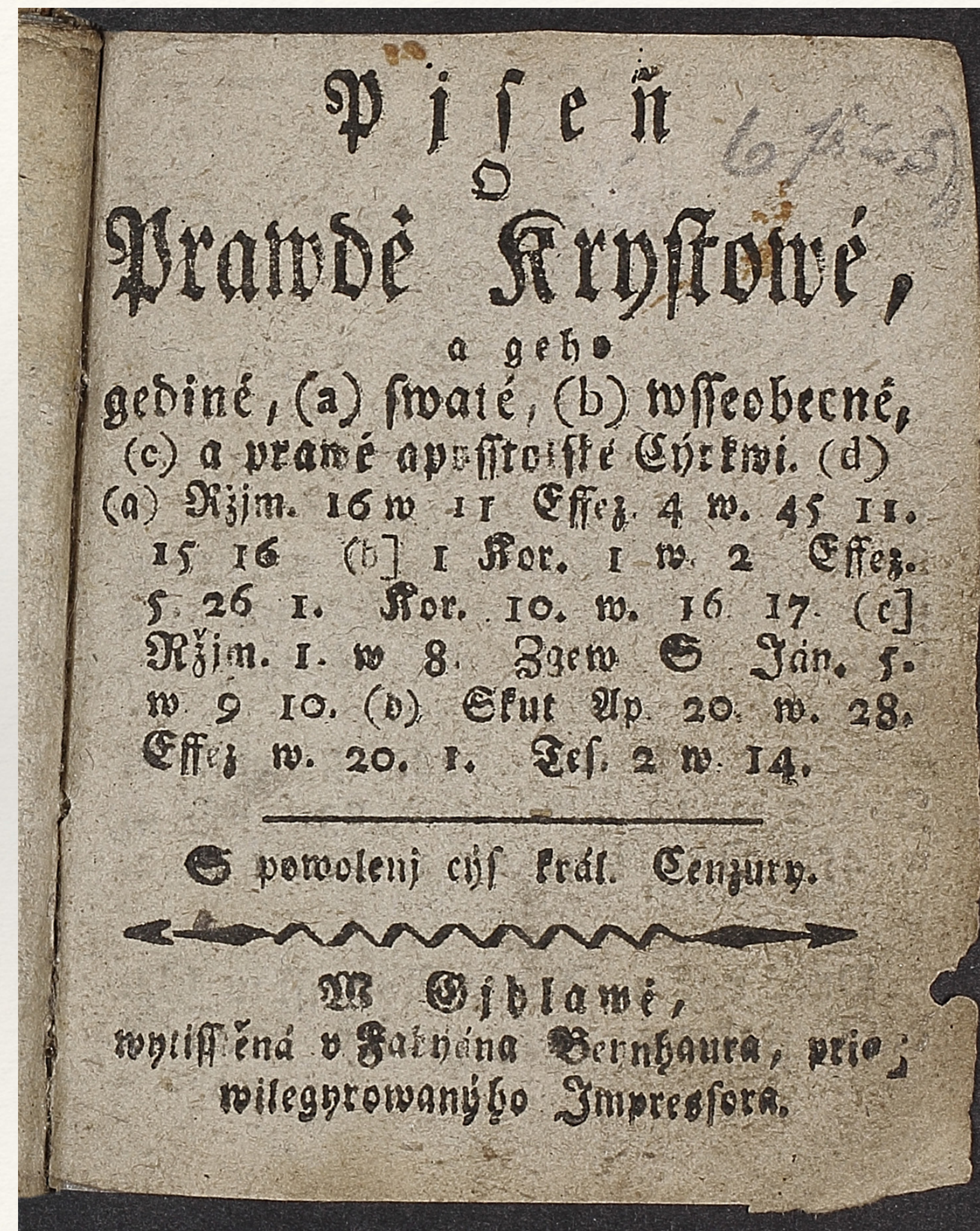
Olomouc 1856

humanistická akcidenční písmo.

❖ antikva (Σ 4 tisky)

Olomouc 1748

Jihlava ca 1790's

shrnutí.

- ❖ dominantní písmové typy: švabach a fraktura
- ❖ vývojová stádia:
 - ❖ 1. ŠVABACH – švabach (Σ 1 tisk, 1641)
 - ❖ 2. ŠVABACH – švabach + fraktura (Σ 47 tisků, M 1751)
 - ❖ 3. ŠVABACH – fraktura (Σ 17 tisků, M 1814)
 - ❖ 4. FRAKTURA – fraktura (Σ 21 tisků, M 1852)

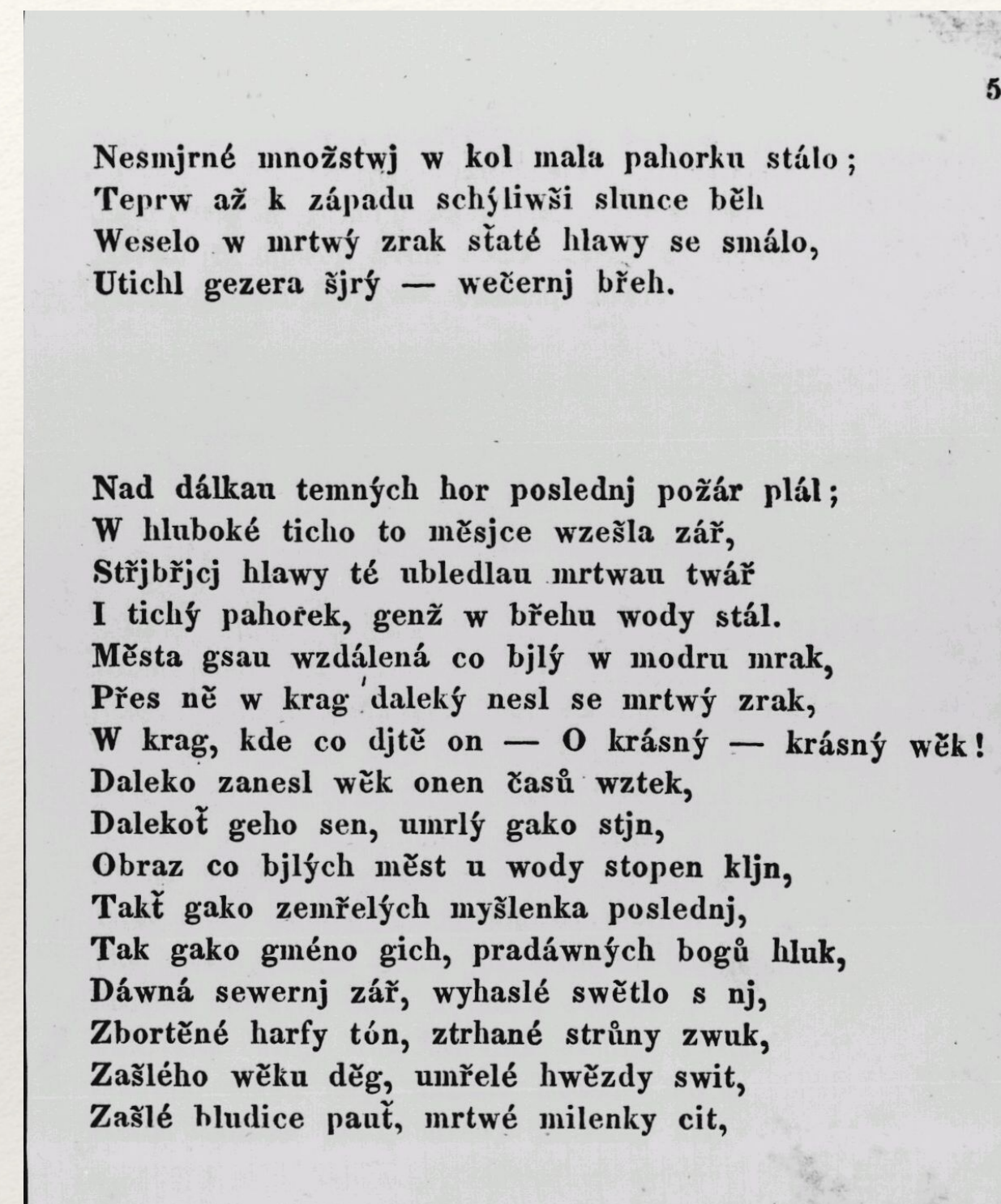
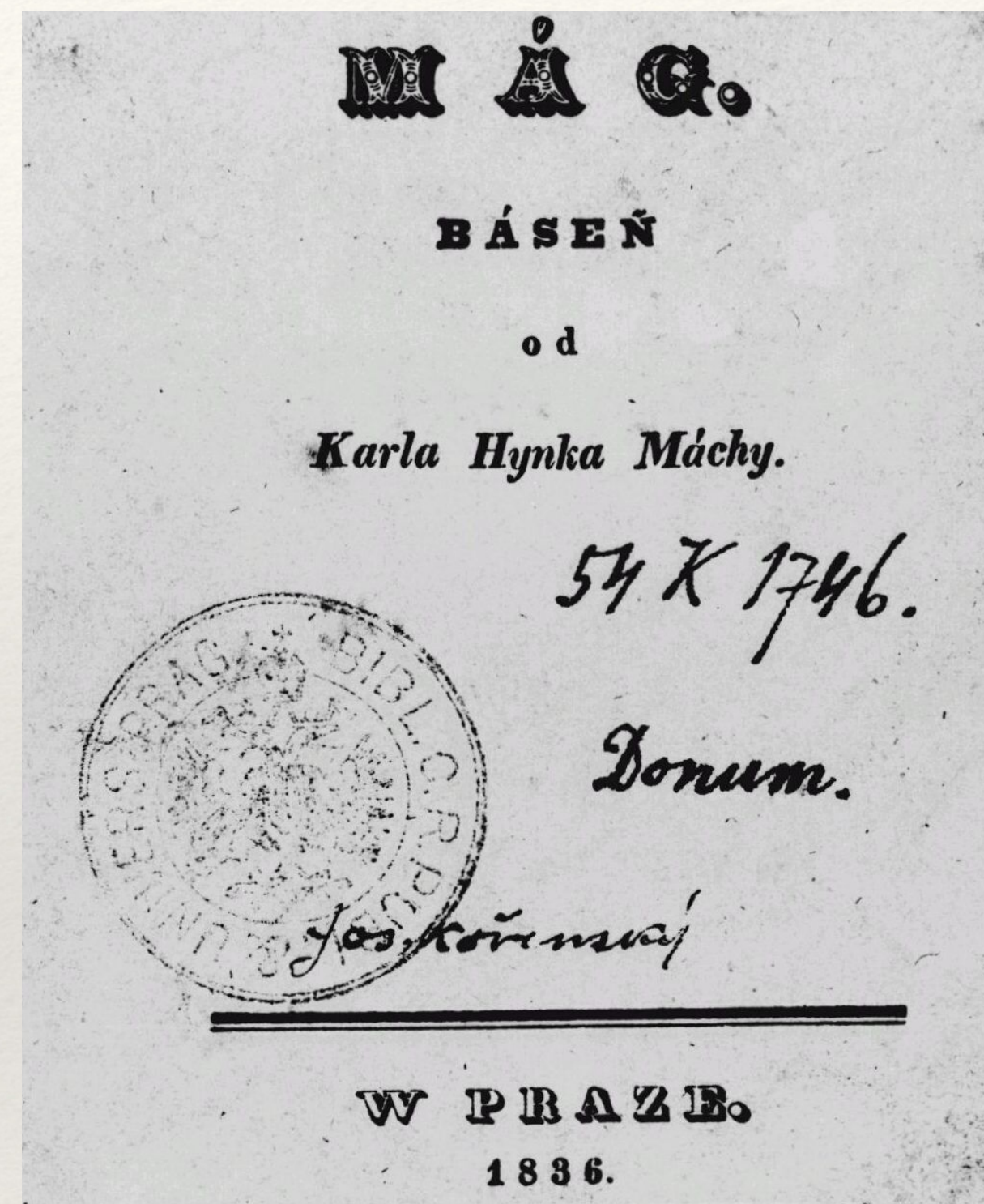
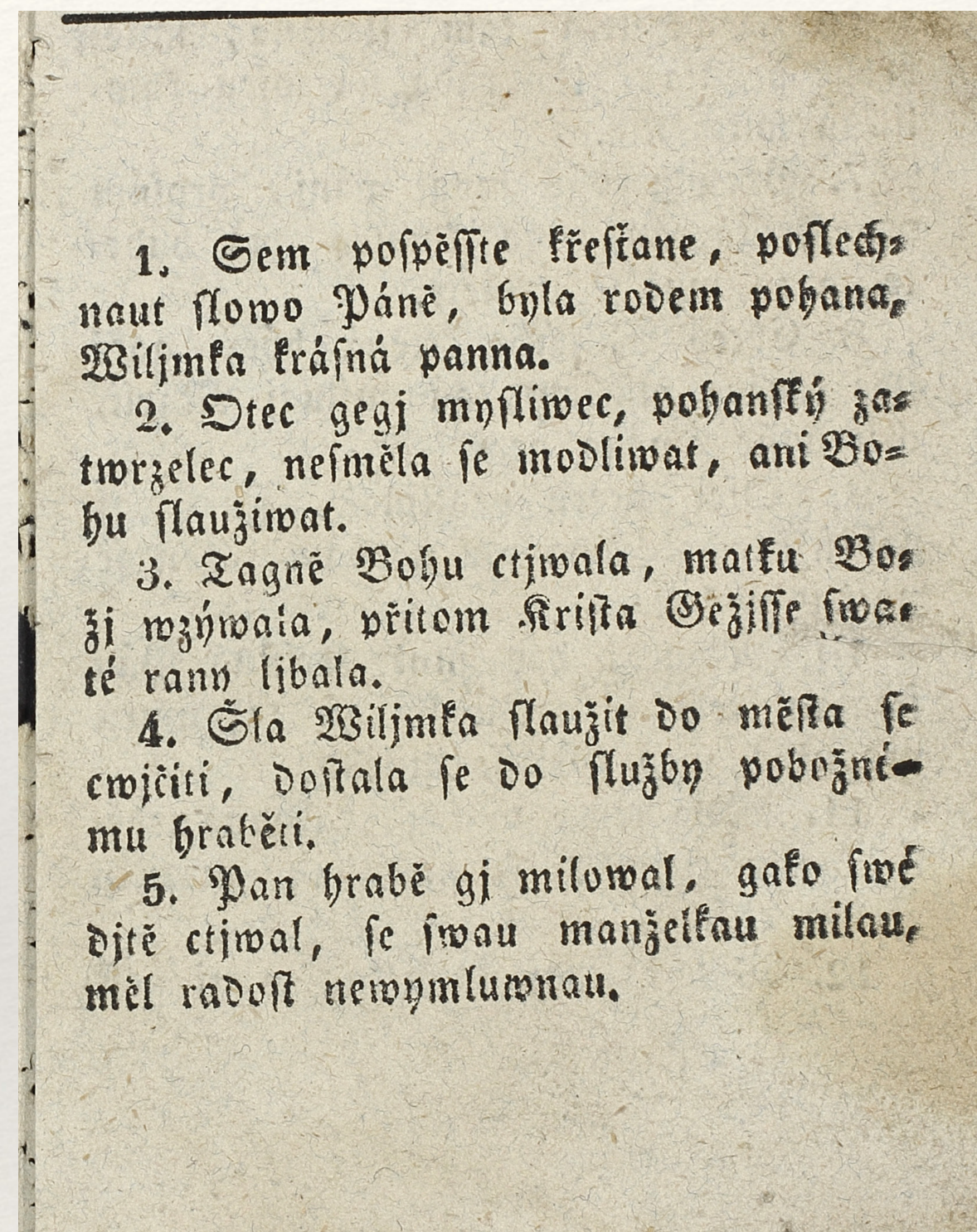
shrnutí.

- ❖ dominantní písmové typy: švabach a fraktura
- ❖ vývoj tiskového písma:
 - ❖ švabach → fraktura
 - ~~(novo)gotické písmo → humanistické písmo~~

shrnutí.

- ❖ dominantní písmové typy: švabach a fraktura
- ❖ akcidenční písmové typy: textura, antikva, *Gotisch*

Žánrové rozdíly.

po r. 1847
kramářská píseň ~ kramářský tisk

1836
prestižní poezie

2/ ortografie.

vývoj českého pravopisu.

- ❖ během 19. století: tiskařský (bratrský) pp. → novočeský pp.

	tiskařský pp. (cca 1550–1800)	novočeský pp. od cca 1775
/jejiː/	<gegij>, <gegj> etc.	její
/uːmisl̩/	<vmyfl̩>, <aumyfl̩> etc.	úmysl
/r̩ekl̩/	<Ržekl̩>, <Rzekl̩>, <Řekl̩> etc.	Řekl
/r̩kouciː/	<Ržkaucý>, <Řkaucý>	Řkoucí

vývoj českého pravopisu.

- ❖ během 19. století: tiskařský (bratrský) pp. → novočeský pp.

	tiskařský pp. (cca 1550–1800)	novočeský pp. od cca 1775
/b/, /h/, /l/	, <ḃ> etc.	, <h>, <l>
/u/	<<v>>, <<u>>	<<u>>
/uː/	<<v>>, <ů>, <uo>, <ů̇>, <ú>...	<ú>, <ů>
/ou/	<<au>>	<<ou>>
/j/	<<g>>, <<y>>, <<i>>	<<j>>
/iː/	<ij>, <j>	<í>
/v/	<<w>>	<<v>>

analýza vzorku.

výsledky.

	(1) do cca 1775 variantnost	(2) asi 1775–1850 změny	(3) po 1850 ustalování
/b/, /h/, /l/	, <ɸ> apod.	úpadek <ɸ>	žádné <ɸ>
/u/	<<v>>, <<u>>	úpadek <<v>> (1830's)	žádné <<v>>
/uɪ/	hlavně <ů>, ale také <ú>, <uo>, <Vo>, <ů>	hlavně <ů>, narůstá <ú> (1846, 1850, 1862)	
/ou/	<<au>>	hlavně <<au>>, narůstá <<ou>> (od 1830's)	jak <<au>>, tak <<ou>>
/j/	<<g>> (+ <<y>>, <<i>>)	narůstá samotné <<g>>	stále <<g>> (+), první doklad <j> (1857)
/iɪ/	poslední doklad <ij> (1699)	pouze <j>	
/v/		beze změny, pouze <<w>>	

výsledky.

	(1) do cca 1775 variantnost	(2) asi 1775–1850 změny	(3) po 1850 ustalování
/b/, /h/, /l/	, <ɸ> apod.	úpadek <ɸ>	žádné <ɸ>
/u/	<<v>>, <<u>>	úpadek <<v>> (1830's)	žádné <<v>>
/uɪ/	hlavně <ů>, ale také <ú>, <uo>, <Vo>, <ů>	hlavně <ů>, narůstá <ú> (1846, 1850, 1862)	
/ou/	<<au>>	hlavně <<au>>, narůstá <<ou>> (od 1830's)	jak <<au>>, tak <<ou>>
/j/	<<g>> (+ <<y>>, <<i>>)	narůstá samotné <<g>>	stále <<g>> (+), první doklad <j> (1857)
/iɪ/	poslední doklad <ij> (1699)		pouze <j>
/v/		beze změny, pouze <<w>>	

shrnutí.

- ❖ ~~náhlé~~ postupné změny
- ❖ /v/ <w>, <W> místo <v>, <V> <Žiwot>, ne <Život>
- ❖ /i:/ <j> místo <í> <wjme>, ne <víme>)
- ❖ důvod:
 - ❖ konzervatismus
 - ❖ pragmatismus
 - ❖ finance

3/ vliv typografie na ortografii.

vliv typografie na ortografii.

- ❖ příklad na:
 - ❖ 1. velká písmena
 - ❖ 2. záznam konsonantu /l/

velká písmena.

velká písmena.

❖ digrafy a/nebo diakritika

<Č>

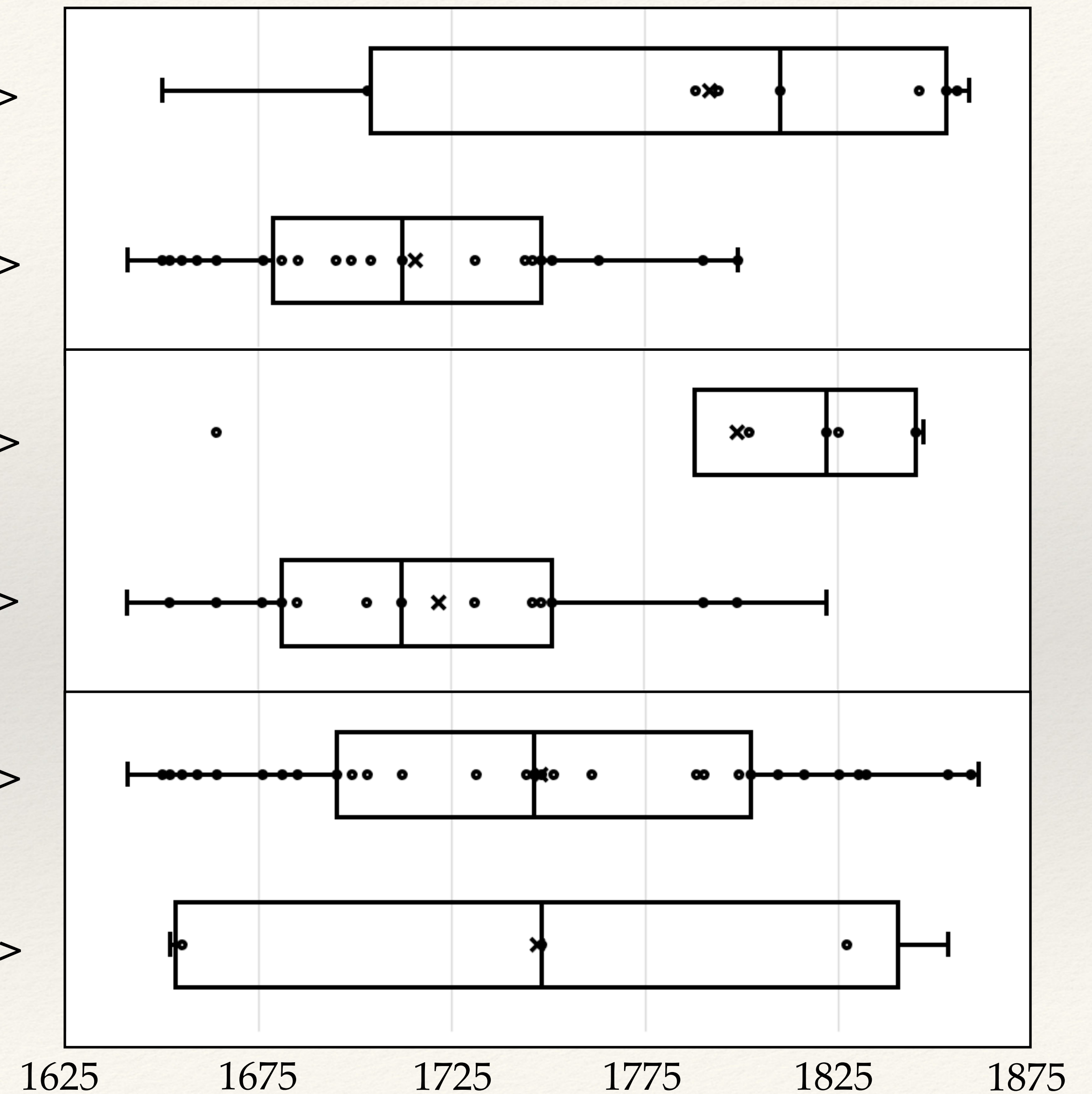
<Cž>, <Cz>

<Ř>

<Rž>

<Ž>

<Zi>, <Z>

velká písmena.

❖ digrafy a/nebp diakritika

<Č>

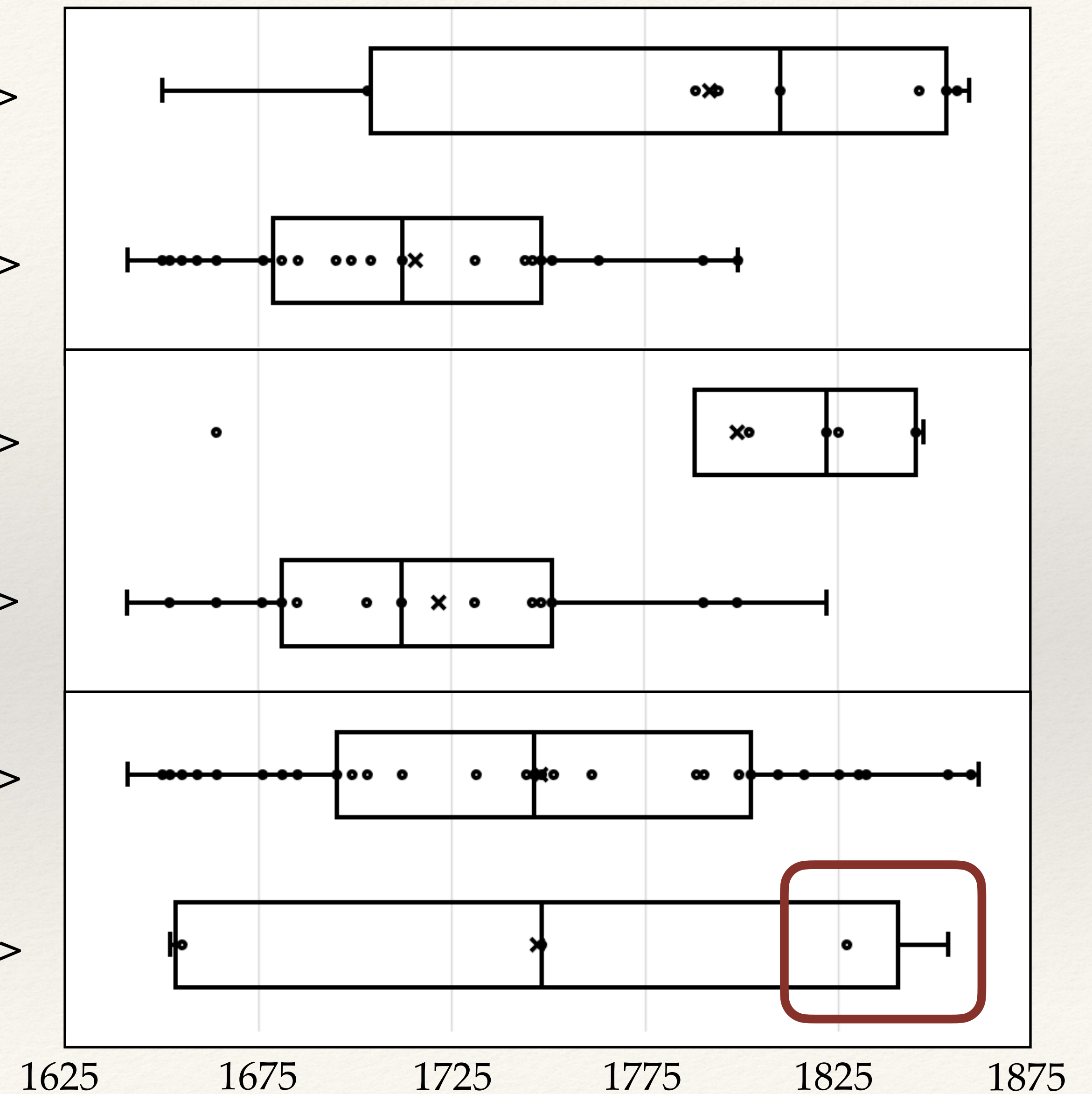
<Cž>, <Cz>

<Ř>

<Rž>

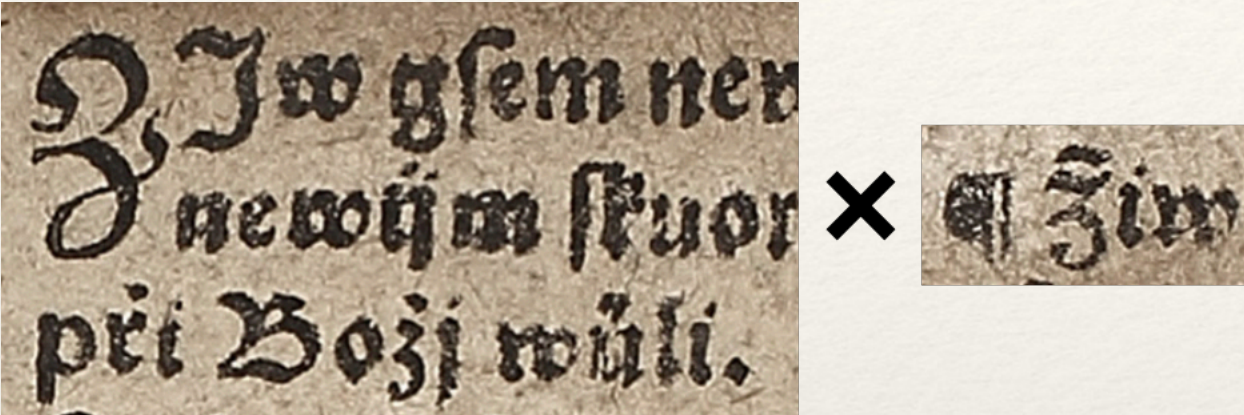
<Ž>

<Zi>, <Z>

velká písmena.

(1) a. vyzn. p. <Zlw> text. p. <Žiw>

Olomouc 1652

vyzn. p. <Zialmy> text. p. <Žiwotě>

(2)

Olomouc 1652

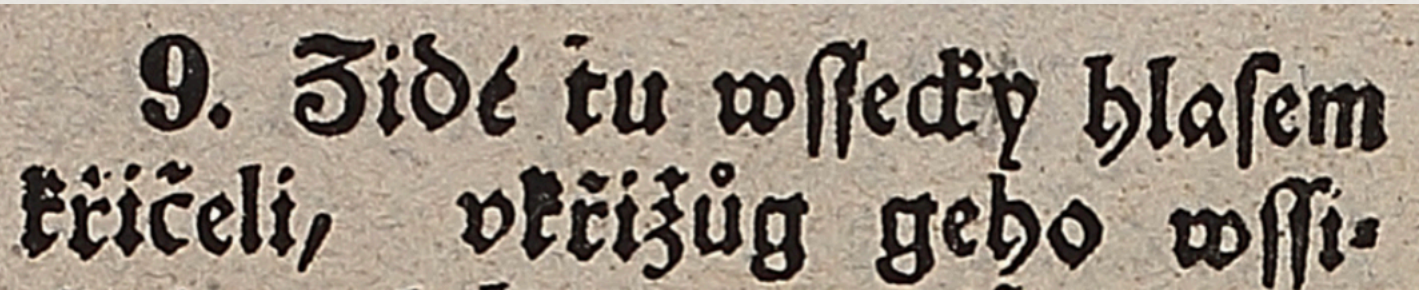
b. vyzn. p. <Zlaloftně> text. p. <Žadeymež>

Olomouc 1655

text. p. <Zidé>

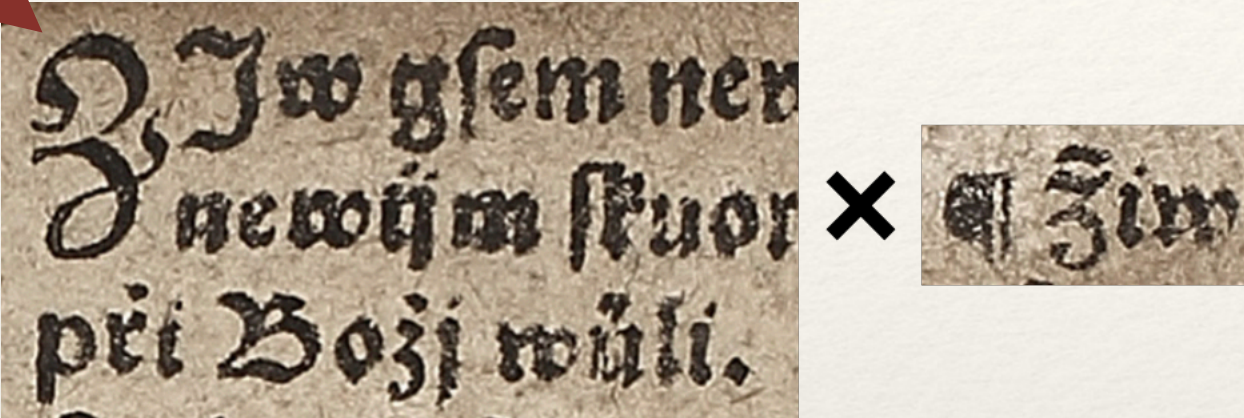
(3)

Chrudim 1827

velká písmena.

(1) a. vyzn. p. <Zlw> text. p. <Žiw>

Olomouc 1652

(2) vyzn. p. <Zialmy> text. p. <Žiwotě>

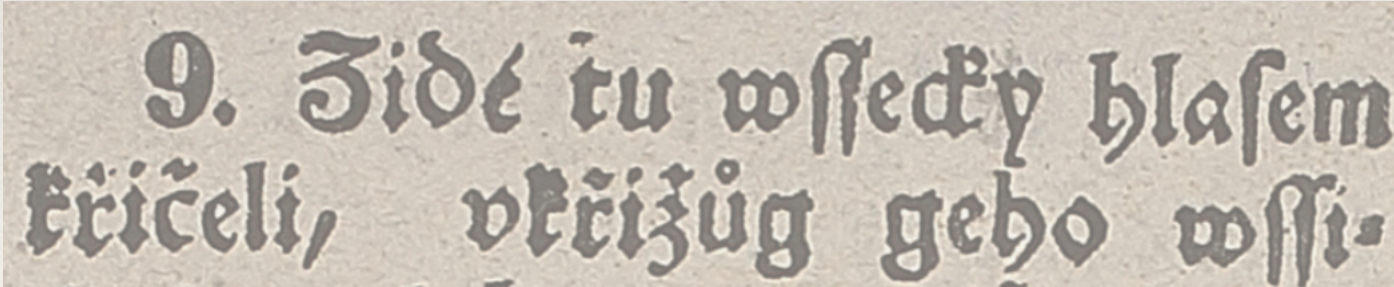
Olomouc 1652

b. vyzn. p. <Zlaloftně> text. p. <Žadeymež>

Olomouc 1655

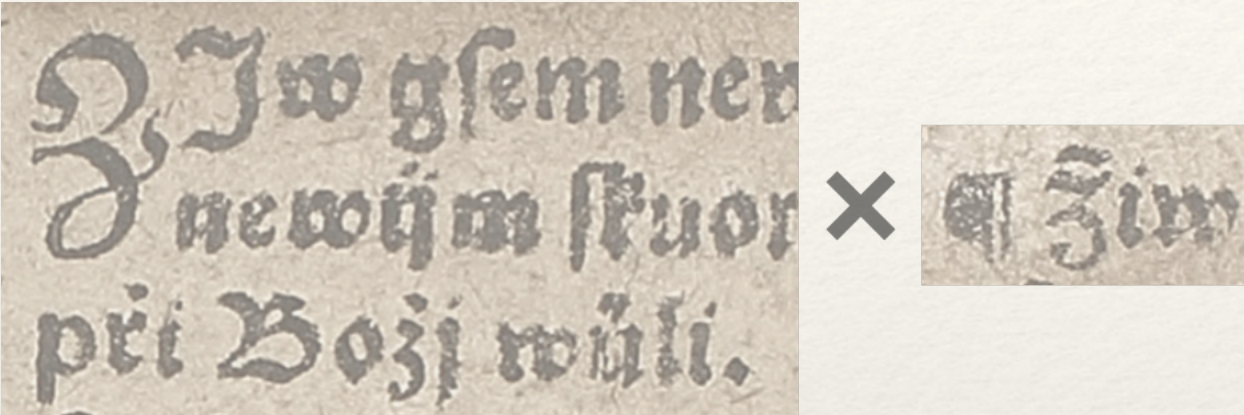
(3) text. p. <Zidé>

Chrudim 1827

velká písmena.

(1) a. vyzn. p. <Zlw> text. p. <Žiw>

Olomouc 1652

(2) vyzn. p. <Zialmy> text. p. <Žiwotě>

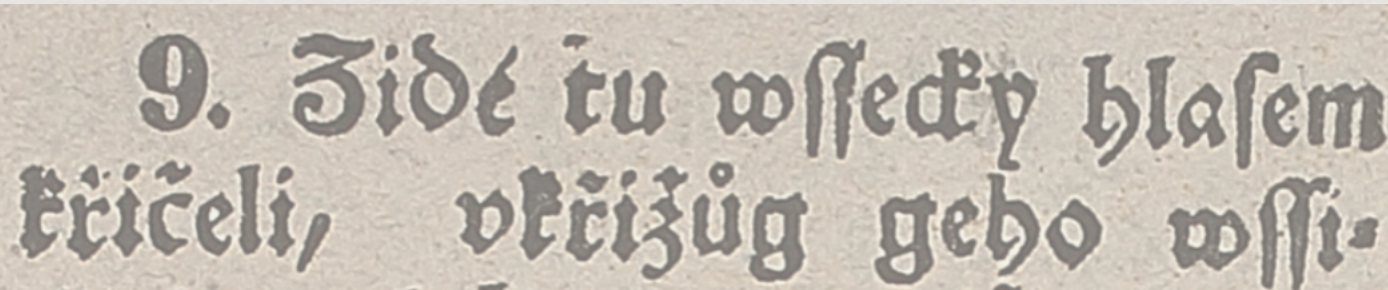
Olomouc 1652

b. vyzn. p. <Zlaloftně> text. p. <Žadeymež>

Olomouc 1655

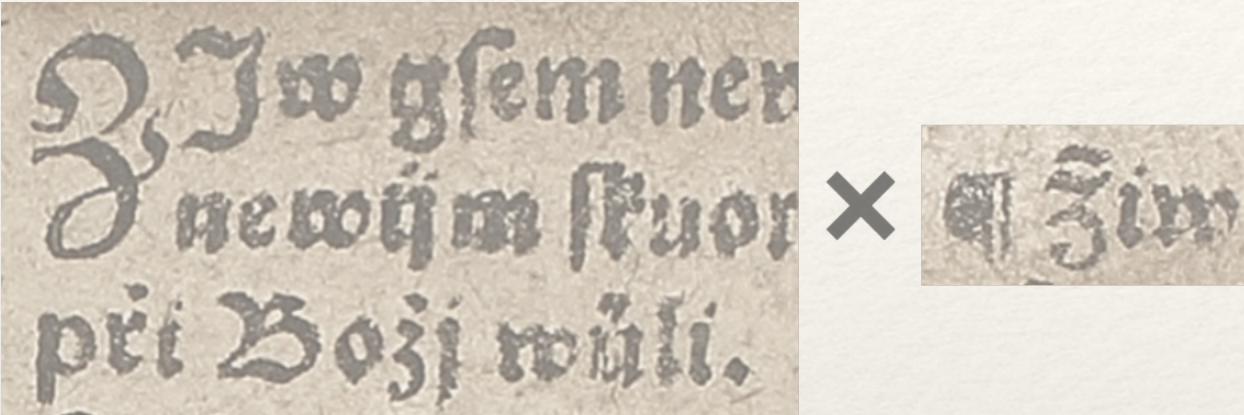
(3) text. p. <Zidé>

Chrudim 1827

velká písmena.

(1) a. vyzn. p. <Zlw> text. p. <Žiw>

Olomouc 1652

(2) vyzn. p. <Zialmy> text. p. <Žiwotě>

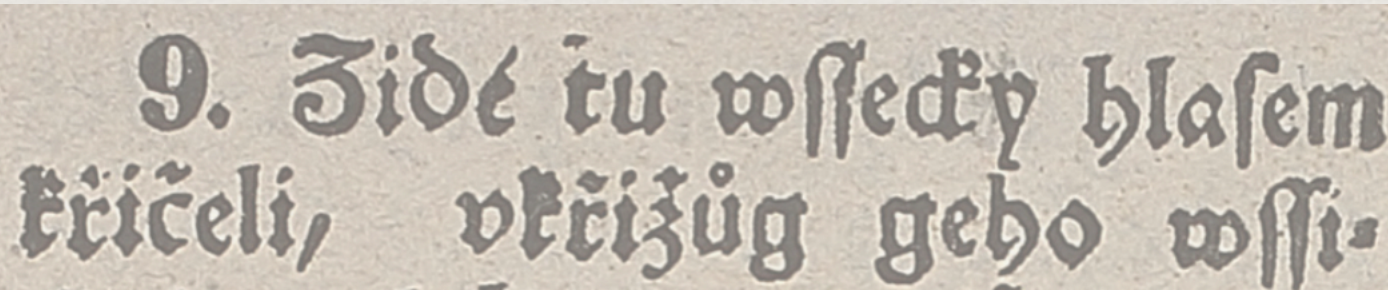
Olomouc 1652

b. vyzn. p. <Zlaŏstně> text. p. <Žadeymež>

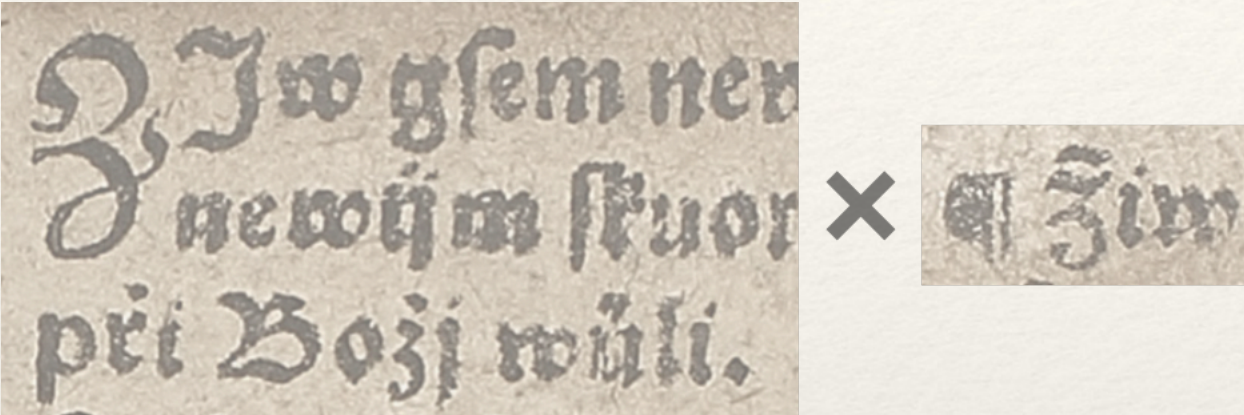
Olomouc 1655

(3) text. p. <Zidé>

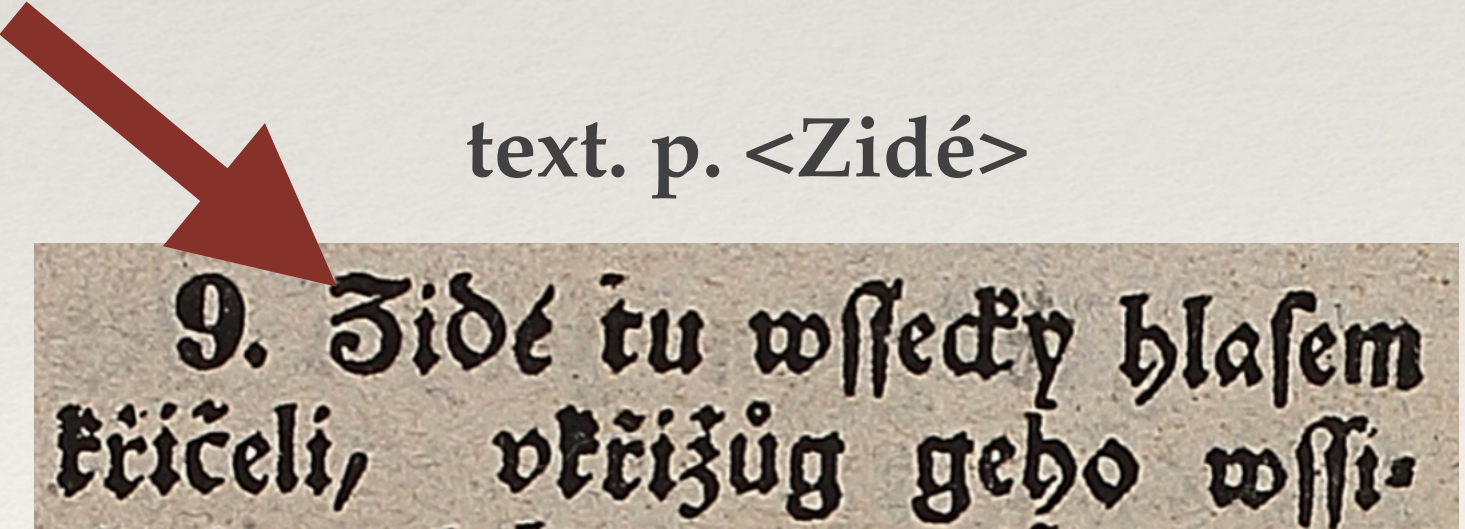
Chrudim 1827

velká písmena.

(1) a. vyzn. p. <Zlw> text. p. <Žiw>

Olomouc 1652

vyzn. p. <Zialmy> text. p. <Žiwotě>
(2)
Olomouc 1652

b. vyzn. p. <Zlaloftně> text. p. <Žadeymež>

Olomouc 1655

text. p. <Zidé>

(3) Chrudim 1827

alografie /1/.

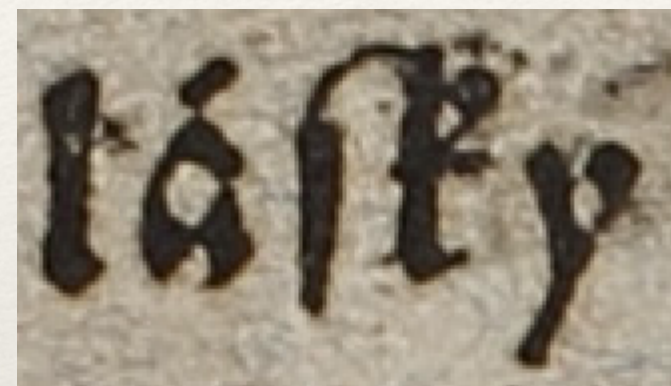
alografie <l>-<ł>.

❖ konsonant /l/ = <l> a <ł>

❖ <łáfky> vs. <láfky>

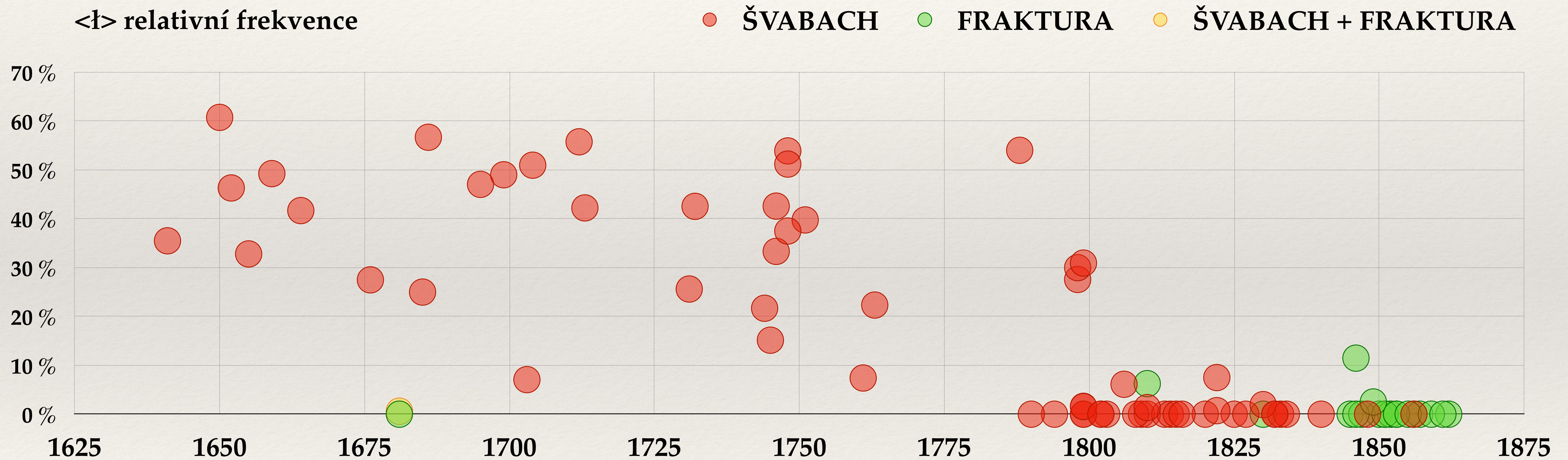
Olomouc 1652

Chrudim 1832

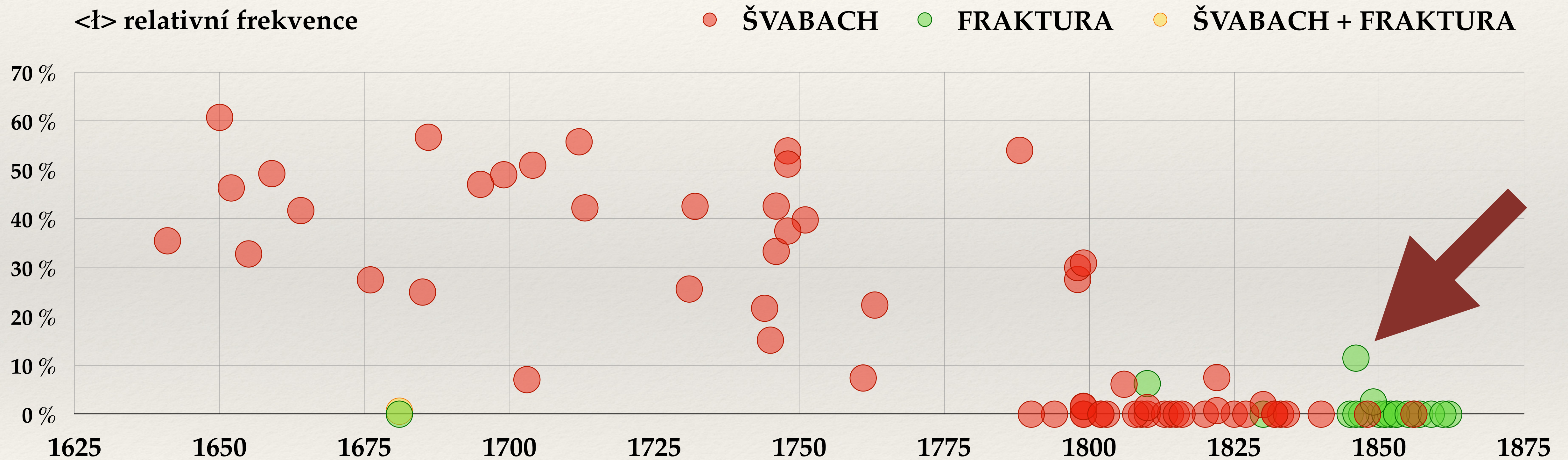
alografie <l>-<ł>.

❖ pokles výskytu alografie během sledovaného období:

alografie <l>-<ł>.

❖ pokles výskytu alografie během sledovaného období:

alografie <l>-<t>.

❖ celkem 7 dokladů <t> v tisku:

3.

Přisáhal gsy, zakljnals se, gať mně wěrně milugeš, že máš gen gedinau dušši, s tau že srdce spogugeš; twoge lichotiwé řeči, twé mých rukau libáni, nemohls dost slow wymyslit, k wěrnosti sljbowáni.

4.

Ach kdybnych byla wěděla, w gahých rukau gá

neměl gsem wje pokoge, nebo srdce mé studili, wylité slze twoge.

6.

Gestli že gsem paupě utrhy, z růže w kwětauch krásě, když keř budu opatrowat, přes rok pokwete zase: twoge krásá, twoge sljčnosť, zase se ti ná-
táti, twoge dlaubé bě-
dowáni, w potěšeni
obráti.

7.

Co gsem ti dřiwé sljbowal, to se w skutku wyplni, gestli gsem tě dřiw milowal, wje tě milugi nyni: wim žeš ty mnoho trpěla, pro mně skrz ten celý čas, wšsecko ty to wynahradim, a odměnim nyni zas.

8.

Ty slze ktere ti tekli, častěa wo twoai twáři,

alografie <l>-<ł>.

❖ celkem 7 dokladů <ł> v tisku:

3.

Přisáhal gsy, zakljnals
se, gať mně wěrně milu-
geš, že máš gen gedinau
dušši, s tau že srdce spo-
gugeš; twoge lichotiwé ře-
či, twé mých rukau libá-
ni, nemohls dost **řlo**
wymyslit, k wěrnosti **řl**-
bowání.

4.

Uch kdybých byla wě-
děla, w gahých rukau gá

neměl gsem wje pokoge,
nebo srdce mé studili, wy-
litě **řze** twoge.

6.

Gestli že gsem paupě
utrh, z růže w kwětauch
kráse, když keř budu opa-
trowat, přes roť pokwe-
te zase: twoge krása, two-
ge **řl**čnost, zase se ti na-
rátí, twoge dlaubé bě-
dowání, w potěšení
obráti.

7.

Co gsem ti dřiwé **řl**-
bowal, to se w skutku wy-
plnj, gestli gsem tě dřiw
milowal, wje tě milugi
nynj: wim žeš ty mno-
ho trpěla, pro mně skrz
ten celý čas, wšsecko ty
to wynahradim, a odmě-
njm nyni zas.

8.

Ty **řze** které ti tekli,
částea wo twoai twáři,

alografie <l>-<ł>.

/sl/

<fl>

shrnutí.

- ❖ postupné změny, k. t. jsou méně progresivní
- ❖ **typografie:**
 - ❖ kramářské tisky: švabach → fraktura (19. století) → antikva
 - ❖ prestižní / ější tisky: švabach / fraktura → antikva
- ❖ **ortografie** – tendence ke sjednocení (1 foném – 1 grafém)
- ❖ vliv typografie na ortografii